

Oslo kommune
Skoleetaten

Forbedring av skolegårder i Oslo

En idé og erfaringsrapport

Sommerfrydløkken, Tøyen

F O R O R D

Skolegården har de siste tiår fått liten oppmerksomhet og få ressurser i forhold til andre offentlige rom i samfunnet. Dette til tross for at skolens uteareal spiller en viktig rolle som rom for lek og utfoldelse i skoletiden, som nærmiljøanlegg og potensiale som det utvidede klasserom; et sted for læring og utvikling. Resultatet ser vi i mange nedslitte asfalt- og grøntarealer.

Skoleetaten i Oslo har ansvaret for 162 skolegårder.

Som følge av Reform 97 er mange skoleanlegg under bygging og omstrukturering. Dette fører til utforming av helt nye utearealer og til fortetting i de eksisterende utearealer. Et nytt alderstrinn, 6-åringene, er trukket inn som nye brukere av skolegården.

Flere spennende skolegårdsprosjekter er igangsatt. Det er liten erfaringsutveksling om skolegårdsutforming. De nye sikkerhetsforskriftene har dessuten spredt stor usikkerhet og ofte ført til riving av eksisterende lekeutstyr.

Tiden er moden for en idé- og erfaringsrapport vedrørende forbedringer av skolens uteareal.

Aktuelle målgrupper er:

- Rektorer, lærere og driftsstyrerepresentanter som ønsker å sette i gang forbedringsprosjekter ved sin skole.
- Ansatte i skoleetaten som skal være saksbehandlere og prosjektledere for ulike skoleprosjekter.
- Bevilgende myndigheter og politikere som bør få anledning til å se hvilke behov som finnes, hvordan bevilgede penger er brukt, hvilke erfaringer som kan høstes og hvilke føringer dette gir for videre satsing.
- Lanskapsarkitekter og arkitekter som allerede arbeider - og i framtida skal arbeide - med utforming og forbedring av skolebygg og skolegårder.
- Lekeutstyrsleverandører og anleggsgartnere/entreprenører.

Rapporten er finansiert av Oslo Kommune, Skoleetaten i samarbeid med Miljøbyen Gamle Oslo. Plan- og utbyggingssjef Olav Skryten og seksjonsleder Liv Jorunn Eriksen har representert oppdragsgiveren i arbeidsprosessen.

Rapporten er utarbeidet av Bjørbekk & Lindheim AS ved Guro Maardalen og Tone Lindheim.

Oslo kommune
Skoleetaten

Olav Skryten
Plan- og utbyggingssjef

I N N H O L D

Forord	1
Innhold	3
Til ettertanke.....	5

Del I

Å komme og gå	7
Å klatre - henge - slenge	8
Å hoppe og løpe	10
Å bygge og bo	12
Å stimulere sansene	14
Amfi - tribune	16
Å dyrke	17
Vann	18
Hundremeterskogen	20

Del II

Forbedring av skolegårder i Oslo.	
Gjennomgang av ulike eksempler	
Huseby skole	22
Sagene skole	26
Vålerenga skole	28
Uranienborg skole	30
Maridalen skole	34
Tøyen skole	38
Kampen skole	42
Barnebondegården på Kampen	46

Del III

Planlegging	50
Finansiering	51
Dugnad	52
Drift og vedlikehold	56
Forskrifter - lover - regler	57
Litteraturliste	58
Fotohenvisninger	64
Verdifulle bidrag	65

T I L E T T E R T A N K E . . .

Skolegårder i Oslo er svært forskjellige i størrelse, utforming og kvalitet. Skoler i sentrumsområdene har begrensede areal og sjelden utvidelsesmuligheter.

For skoler i randsonen er utearealene større og ofte tilknyttet grøntarealer. Maridalen skole har for eksempel 220 m² pr. barn, mens Tøyen skole har 2,6 m² pr. barn.

Skolegårder brukes som byggegrunn for stadige utvidelser, og utearealet reduseres. Veiledende minstenormer for skolens uteanlegg etterlyses.

Skolene i indre by øst får ekstra ressurser gjennom Miljøbyen Gamle Oslo og Handlingsplan Oslo indre Øst. Skoler i indre by vest kan fremstå som like nedslitte, men her finnes det ikke tilsvarende tilskuddsordninger.

Ekstra ressurser ville kunne muliggjøre en oppdeling i ulike uterom for parallelle aktiviteter og gi anledning til å gå i høyden; benytte vertikale flater og luftrommet over skolegården.

Mange skolegårder er fortsatt preget av asfaltflater hvor behovet for oversikt og enkelt vedlikehold tydeligvis har vært viktige planleggingskriterier. Andre skolegårder framstår som frodige aktivitetsskapende uteanlegg hvor omsorg i planlegging, materialvalg og detaljering er slående.

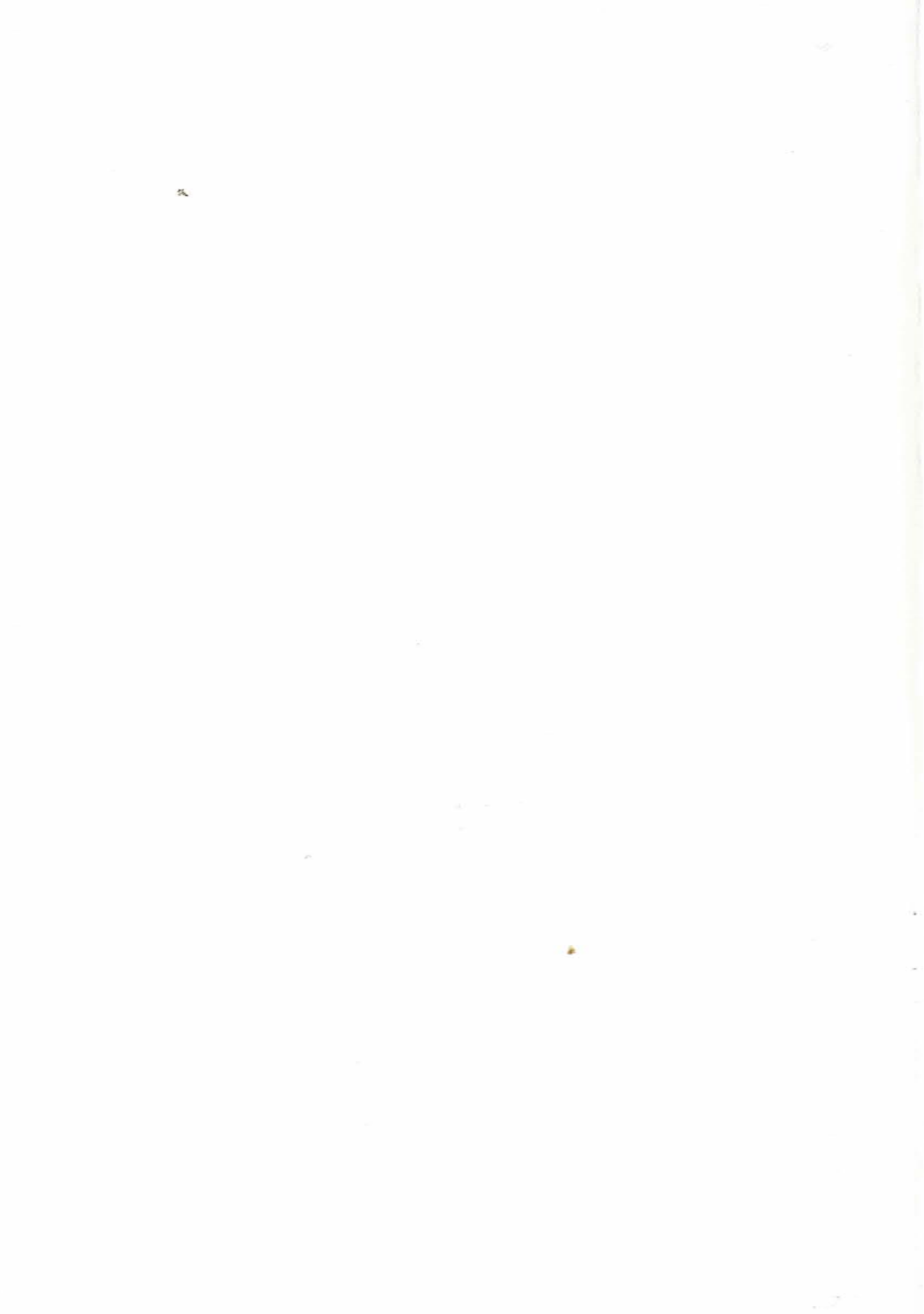
Dette medfører en ikke tilsiktet og uheldig ulikhet i barnas oppvekstvilkår. Hvilken rolle byens skolegårder skal ha i barns oppvekstmiljø må settes på dagsorden. Likeledes bør skolegårdens innhold og kvalitetsnivå diskuteres og fastsettes.

Erfaringsprosjekter fra inn- og utland viser hvordan forbedring av skolegården kan knyttes opp mot undervisningen og anskueliggjøre teoretiske temaer.

Forbedrings-prosjektet kan organiseres som et fellesløft av foreldre, lærere og elever i samarbeid med dyktige fagfolk. Dette bidrar til en sterkere tilknytning og ansvarsfølelse overfor hverandre og skoleanlegget. Det slike prosjekter krever av ekstra tid og ressurser, vil man i flerfold kunne høstes igjen på ulike plan.

Oslo 15. september 1999

Tone Lindheim

Å komme og gå

Skolens adkomstparti er skolens ansikt mot verden.

Hvordan dette er utformet får betydning for hvilket førsteinntrykk skolen gir.

Skolens adkomstparti kan fortelle om soliditet, orden, harmoni, omsorg eller den kan fortelle om vanskjøtsel, likegyldighet og dårlig ressurstilgang.

Gjennom denne skoleporten skal foreldre sende sine håpefulle små ved 1. skoledag. Her skal skoleungdom og lærere vandre ut og inn, dag etter dag, år etter år.

Kampen skole

Tøyen skole

Uraniensborg skole

Majorstua skole

Sagene skole

Å klatre - henge - slenge

Barn har et stort behov for å klatre, henge, slenge, svinge. Gjennom slike aktiviteter oppøver de sine motoriske ferdigheter, de får styrke og ikke minst: De får trening i å vurdere sine egne ferdigheter i forhold til fysiske utfordringer. De lærer å sette grenser for hva de skal våge. Fysisk aktivitet gir glede - og evne til konsentrasjon.

De store lekehusene på Tøyen skole gir mange muligheter for å klatre i tau, klatrenett, klatrevegg, trene i armringer og smygge seg over hengebro.

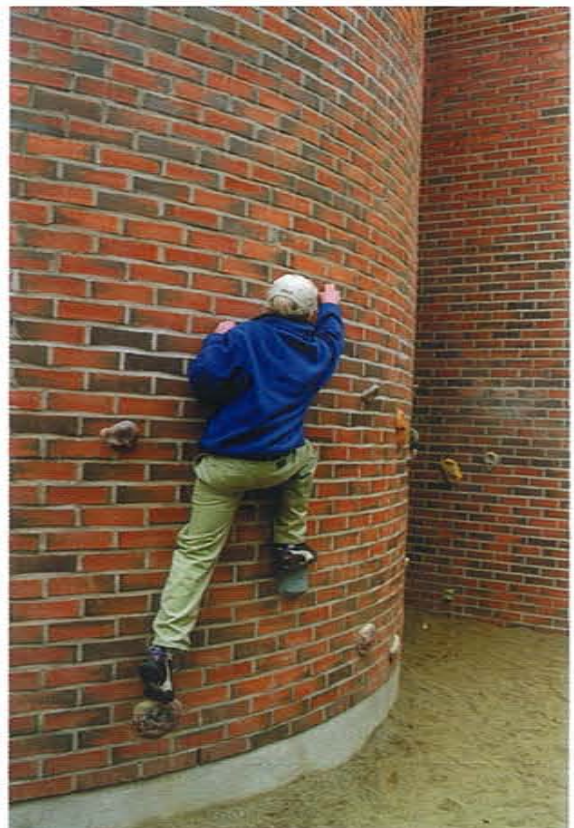
Skoleanlegg med gamle frukttrær eller andre velegnede klatretrær, har en stor ressurs det er vel verdt å ta vare på.

Dobbeltsidig klatrebygg med overheng på Harelabben, Uranienborg skole.

Skolens forfall kan gi klatremulighet. Huller i veggen gir klatretak. Vinderen skole.

Klatretak montert på fasaden av en ny skolebygning, Vinderen skole.

Å hoppe og løpe

Barn har behov for å bruke kroppen sin. Gjennom lek og moro øver de seg opp til å mestre stadig vanskeligere situasjoner. Deres grovmotoriske ferdigheter utvikles. Dette er avgjørende også for læringsevnen og konsentrasjonen inne i klasserommet.

Ved å utnytte høydeforskjeller, steiner, stokker, kan vi gi barna ulike hoppe-utfordringer.

Småstein lagt i sirkulære mønstre eller rett og slett maling på asfalt kan gi barna labyrinter hvor de får bevegelsestrening ettersom de selv hele tiden registrerer nye former for lekemønstre.

Dyrløkkeåsen skole, Drøbak (over og under)

Harelabben, Uranienborg skole

Lekeplass, Teisen borettslag, Oslo

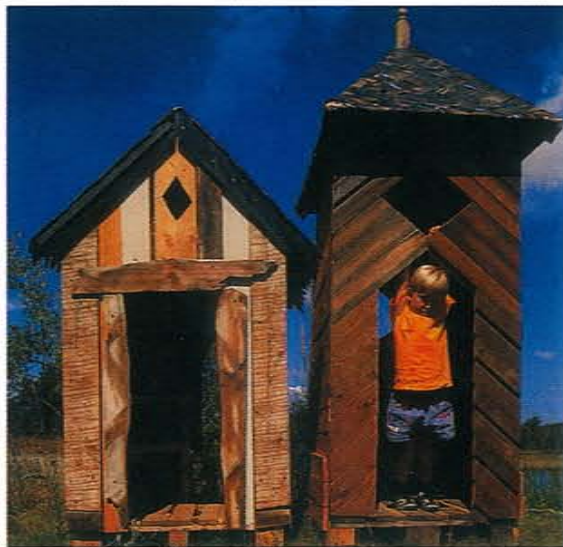

Å bygge og bo

Å lage hytter, huler, og hus er noe barn begynner med svært tidlig hjemme i stua. Stoler og tepper, puter og pappesker tas i bruk og «bygningssmassen» endres stadig, etter hvert som som leken skrider fram.

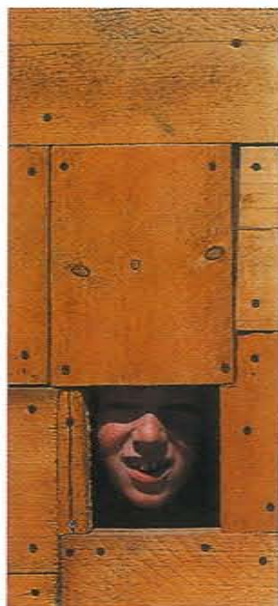
Det å bygge, endre/forbedre er i seg selv vesentlig og verdifullt. Det handler om en kreativ prosess hvor barnet skaper sine egne fysiske rammer. De samme behovene gjør seg også gjeldende utendørs.

Dersom det finnes løse materialer, planker, plater, steiner, presenninger, er barna snare til å ta det i bruk, bygge og sette bo.

Kanskje skolegården skulle ha et hjørne hvor det var tilrettelagt for slik virksomhet, hvor det var ulike materialer som ble supplert med jevne mellomrom og kanskje en hovedstruktur av godt fundamenterte påler - som barna kunne bygge videre på?

Å få lov til å være med de voksne på dugnad for å bygge opp mer permanente installasjoner/ hytter/ hus oppleves som svært meningsfylt for barna - og bidrar sterkt til å øke deres ansvarsfølelse for skoleanlegget.

Å stimulere sansene

Som en kontrast og komplettering av den teoretiske og abstrakte virksomhet med ord og tall inne i klasserommet, trenger barn å få stimulert sitt sanseapparat.

Et barn med stimulerte sanser er i stand til å ta imot mer lærdom enn ett barn hvor sansene har fått lov til å sløves.

Øyet stimuleres ved å ha gode ting å feste blikket på. Skolebygningens utseende og skolegårdens visuelle uttrykk er viktig.

Skjemmende fasader, uoppussede skolebygg, dårlig vedlikehold, rufsete omgivelser fester seg som viktige sanseintrykk hos barna, forteller dem hvordan samfunnet prioriterer deres daglige virke.

Øret stimuleres ved at gode og nyanserte lyder oppfanges. Kanskje kan det være en ide å skru av den iltre skoleklokka? Mange skoler er plaget av støy fra omkringliggende trafikkanlegg.

Lyd av raslende løv, sus i trekroner, rislende vann, fuglekvitter, latter og glade barnestemmer gir god påvirkning på sanseapparatet. Noen skoler har utviklet en klanghave hvor barna kan frambringe toner og sette tonene sammen til enkle musikkuttrykk ute i skolegården.

Noe av steinen er polert.

Melodi hoppespill

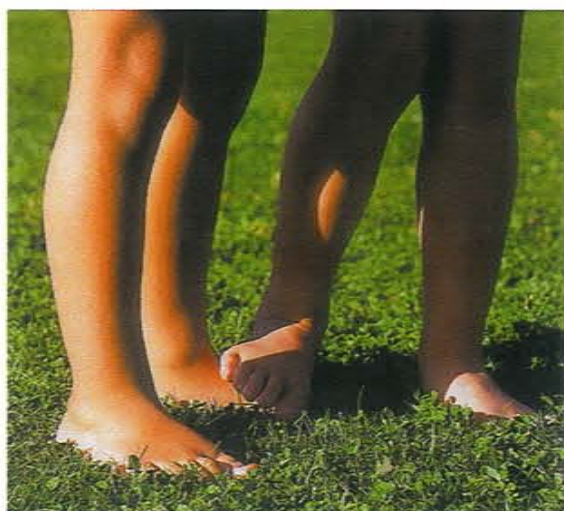
Klanghave

Luktesansen er ofte undervurdert. Lukt av svette, støv, skitt, uventilerte toaletter og overfylte søppelkasser kan bidra til en negativ opplevelse av skole-situasjonen. Gjennom bevisst plantevalg i og rundt skolegården kan gode dufter sive inn i barnas hverdag; syriner, duftskjærsmine gir berusende dufter om våren. Balsampoppel gir søt duft hver gang det blir fuktig vær osv.

Godt renhold inne og ute og en bevissthet på hvor søppelkassene plasseres vil kunne bidra til å redusere negative luktintrykk.

Smakssansen skal ikke undervurderes. Gode matpakker, frukt- og melkeservering på skolen i tillegg til drikkefontene og evt. dyrking av frukt, bær og grønnsaker i skolehagen er positive bidrag.

Den taktile sensen, evnen til å føle ved å ta på, la fingrene stryke over og holde på er mulig å utforske langt mer enn vi hittil har gjort i utformingen av barns utearealer. Maria Montessori har utviklet et verdifullt sansemateriale for innendørs bruk. Det ligger store utfordringer i å overføre dette til utendørsanlegg.

Amfi / trappeneanlegg

Et amfi kan gi rom for mange ulike aktiviteter. Lærere kan trekke undervisningen ut - og samle klassen i amfiet. Skolens sangkor kan ta oppstilling her. Teaterforestillinger kan settes opp.

Amfiet kan være et uformelt møtested for elevene - et sted å slenge seg ned, spise, prate, flørte, tulle og tøyse.

Nivåforskjellene kan utnyttes til ulike hoppe, hinke- og balanseleker.

Et amfi kan erstattes ved å utnytte/ dramatisere evt. høydeforskjeller i skolegården. Hvis skolegården er flat kan det bygges opp terrengformer hvor ulike funksjoner kan integreres; amfi, trapper, ramper, sklier, klatreelementer osv.

Dyrløkkåsen skole i Drøbak, Frogn kommune har en nivåforskjell mellom skolebygg og selve skolegården. Denne er utformet som et langsgående amfi i granitt, med trappeneanlegg og natursteiner integrert.

På Majorstua skole er det bygget opp en buet terrengform med amfi på innsiden og gress og beplantning på utsiden. Den skrånende flaten på hver side gir en flott sklie vinterstid.

I visse partier åpnes amfiet opp i bredere avsatter, bl.a. utstyrt med kubiske hoppesteiner. Kunstnerisk utsmykning er integrert i løsningen.

På Møllergata skole i Oslo er det utformet et lite amfi med rampe, trapper og sklie. Terrengformen blir holdt på plass av morenestein i bakkant. Disse kan brukes til å klatre og klyve på.

Tiurleiken skole i Oslo har et omfattende amfi. Eksisterende trær er tatt vare på. Trekonstruksjonen skaper mange ulike rom og et stort spekter av bruksmuligheter.

På sommerfrydløkken, Tøyen i Oslo er det lagt opp et amfi med radiushugget granitt.

Å dyrke

Å få oppleve et av naturens undere; se det bli liv og vekst av et frø som settes i jorden er viktig for et barn.

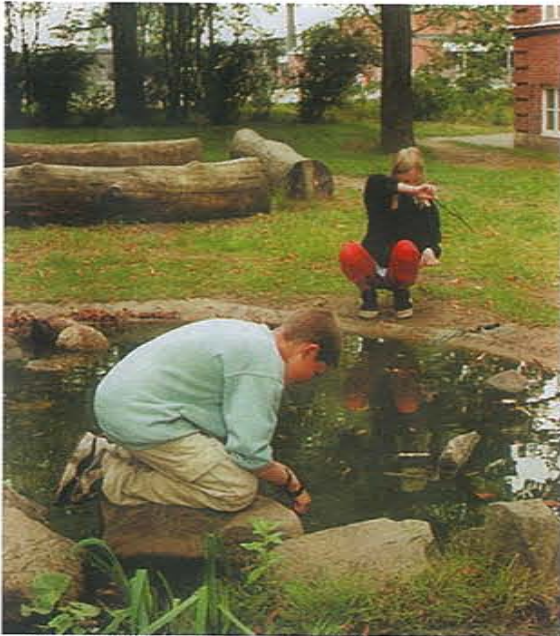
Ved å få lov til å dyrke lærer barnet mye om vekstens sårbarhet, behov for stell og omsorg og opplevelsen av glede når veksten endelig er moden og kan høstes. Dyrking og kompostering gir mye læring om naturens kretsløp. Ute i dyrkingsfeltet kan en stor del av naturfagsundervisningen anskueliggjøres.

Vann

Vann gir grunnlag for liv, lek og læring. Vann kan risle, renne, dryppe, klukke, fosse, sildre, flyte, plaske, sprute, piske. Lek med vann kan gi utløp for kreativitet, skaperkraft og glede.

Dersom barn får tilgang på vann, kan de være oppslukt i timevis og glemme tid og sted. Alle skolegårder har en viss tilgang på vann; regnvann, takvann, vann i vårløsningen, vann som samles opp fordi sluket er tett eller ligger for høyt, vaktmesteren som spyer skolegårdens asfaltflater. Noen skolegårder er fortsatt velsignet med drikkevannsfontener, svært mange er imidlertid avstengt.

På Sommerfrydløkken, Tøyen i Oslo, kan rent drikkevann pumpes opp ved hjelp av en håndpumpe. Vannet ledes ned en vannrenne i granitt. Små, skålførmede kulper er meislet ut underveis.

I alt for mange skoleanlegg er den gamle drikkevannsfontenen ute av funksjon.

Vann kan føres i renner fra utekran og samles opp i små basseng.

I skolegården kan vann brukes langt mer bevisst og kreativt enn i dag.

Regnvann og takvann kan samles i renner og små basseng med overløp. Fra skolebygningens utekraner kan det lages renner i terrenget slik at vann kan føres ut i skolegården til små basseng, vanntrapper, små fossefall e.l.

Vann kan brukes i pedagogisk sammenheng hvor barna kan oppleve hvordan vann kan gi kraft, vann kan gi grobunn for liv og vann kan renses ved å filtreres i grunnen.

Vann kan også medføre et visst ubehag i form av våte bein. For stor vanndybde kan medføre en fare for drukningsulykker.

På Svenstuen skole har den kunstneriske utsmykningen utnyttet høydeforskjellen i terrenget og gitt rom for spennende opplevelser med vann.

Oppdemming og føring av vann kan gi meningsfylt arbeid i timesvis.

Enkelt vannarrangement, Tøyen Boligsameie.

Et godt sted og kjøle ned beina en varm sommerdag.

Hundremeterskogen

De skoler som grenser inn til et naturområde, friareal eller som har naturtomt som del av skolens areal, disponerer en stor ressurs. Denne ressursen bør beskyttes og tas godt vare på. Den bør ikke asfalteres, bli P-plass eller byggegrunn.

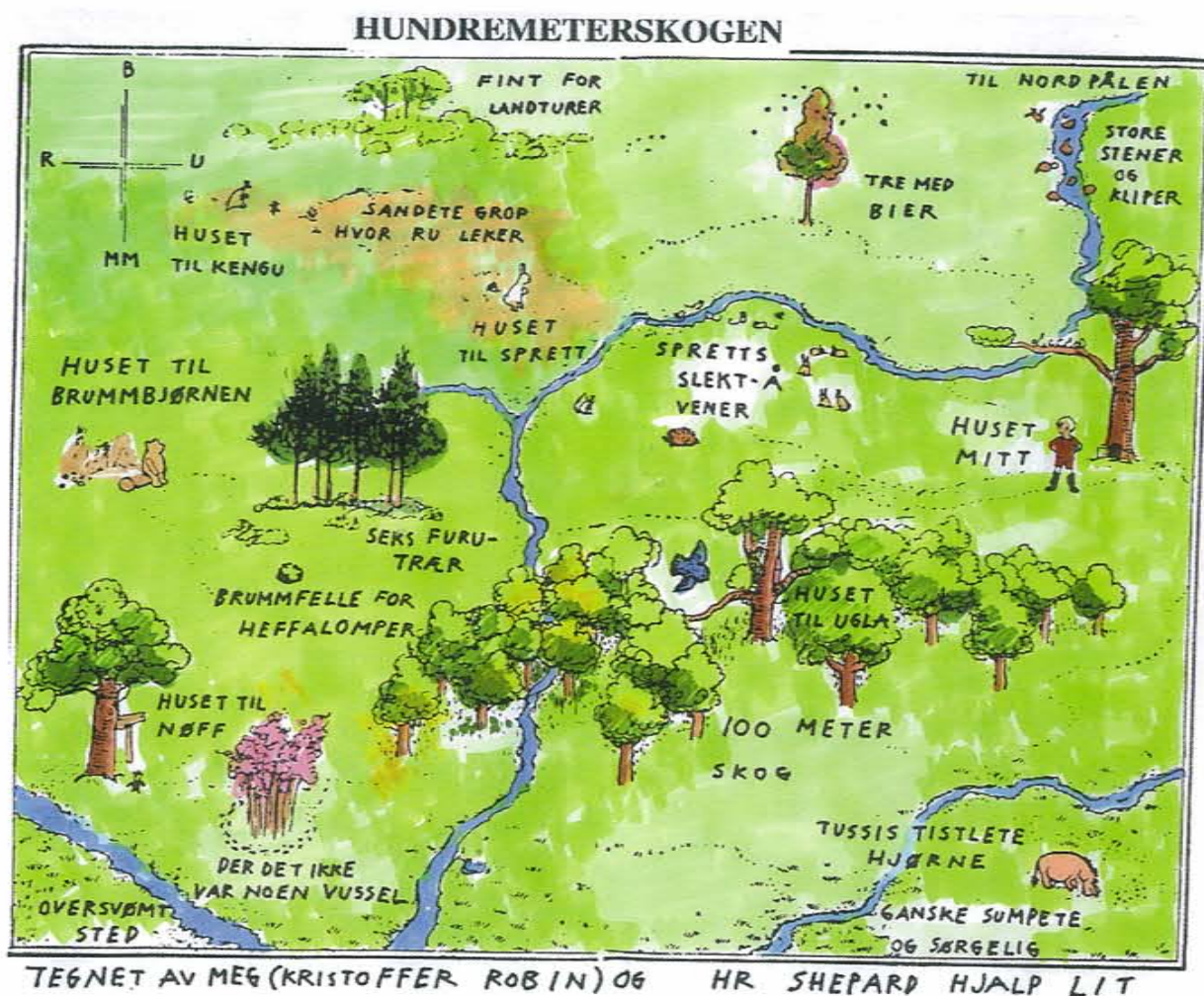
Ingen lekeapparater kan utkonkurrere moder jord. Naturen selv er det aller beste sted for sansetrening og kreativ lek.

På naturens premisser kan nye naturlike elementer legges forsiktig inn; slengtau i trærne, store steiner som kan skape nye rom/steder å være, leirbålplass, avsagde stokker til å sitte på osv.

De fleste byskoler er ikke velsignet med naturtomt. Veier og annen bygningsmasse ligger ofte tett innpå skolens areal. Men selv i slike situasjoner finnes det ofte litt bortgjemte kroker hvor villnisset gror, hvor barna kan gjemme seg bort, drive med rolleleker som ødelegges dersom andre ser på. Disse områdene er kanskje noe av det mest verdifulle i hele skoleanlegget.

Villnisset bør ikke ryddes opp i, men snarere utvides.

Nye villniss og hemmelige steder kan etableres for eksempel ved å plante til en hasselskog, et pilekratt el.l. Så fort denne vegetasjonen har etablert seg, gjør det ikke noe om barna bryter av noen grener for å få materialer til bygge- eller rolleleken sin.

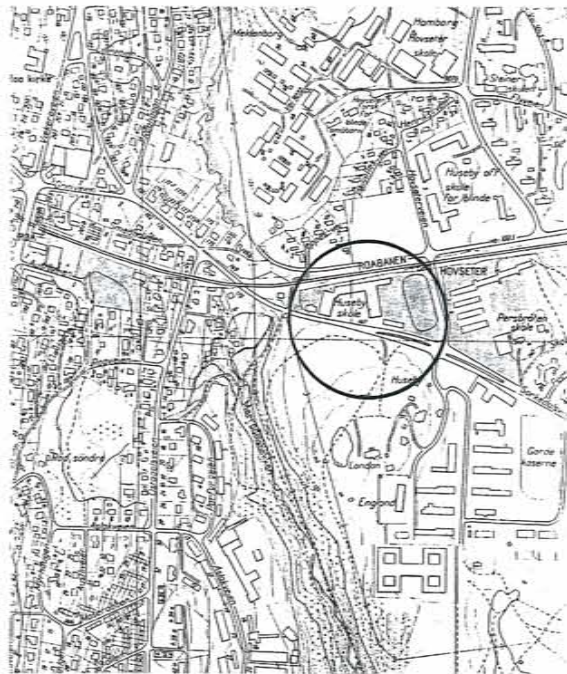

Like innenfor porten på Sagene skole ligger et verdifullt sted med tett buskas. Her kan barna gjemme seg litt bort, og være litt for seg selv - og leke i mindre grupper.

Huseby skole

Prosjekt:	Huseby skole
Adresse:	Sørkedalsveien 167 0754 Oslo
Byggeår:	1910, 1935, 1948
Byggherre:	Huseby skole
Arkitekt/foreldre:	Elisabeth Edin Ruge
Kostnader:	Fase 1: 80.000,- + egeninnsats Fase 2: 700.000,- + egeninnsats Fase 3: under planlegging
Finansiering:	Skoleetaten: 600.000,- O.P&I: 70.000,- Bydelen: 10.000,-
Størrelse:	6500 m ² skolegård 6500 m ² idrettsplass
Antall elever:	430
Antall m ² pr. elev:	15 m ²
Størrelse på bearbeidet areal:	Fase 1: ca 340 m ² Fase 2: ca 610 m ² Fase 3: ca 2360 m ²

UTGANGSPUNKT

Huseby skole ligger på en trafikkøye med Røabanen i nord, Sørkedalsveien i sør og Gamle Hovsetervei i øst. De trafikkerte omgivelsene gir Huseby skole en sterk støybelastning.

Skolegården bestod i utgangspunktet av to golde, flate asfalterte skolegårder.

Ytre skolegård ble bl.a. brukt til parkering. Skolen har egen idrettsplass med noe kantvegetasjon

Arbeidet med forbedring av Huseby skoles utemiljø har gått i flere faser og startet forsommer 1992 da en av arkitektforeldrene i SFO ble bedt om å «se på» uteområdet.

FASE I INTENSJONER / UTFORDRINGER

- Lage en ramme for lek, et uterom som kunne suppleres med lekeapparater etter hvert som økonomiske midler kunne skaffes til veie.
- Etablere et naturlig knutepunkt/møtested for voksne og barn.
- Utforme et uterom hvor det både var fysiske utfordringer for de aktive og steder å være for de forsiktige elevene.
- Sørge for å ha mye løse byggematerialer slik at barnas aktivitet kunne fylle uterommet.
- Få overbevist lærerne om at deres biler måtte fortrenkes til fordel for barnas lek.
- Utforme et stort lekeområde innenfor trange økonomiske rammer.

L Ø S N I N G

For å markere et skille mellom parkeringssonen og barnas skolegård - og for å danne nye rom i uterommet ble det bygget en dobbel stolperekke ute i ytre skolegård. I den ene enden av stolperekken ble det bygget et kombinert uværskur/utebod. I tilknytning til dette ble det laget et stort sandbasseng og en gresskledd haug. Asfalt og masser som ble gravet opp ble brukt som kjerne i terrengforhøyningen. Terrengformen fikk en kantavgrensning med trepeler ut mot sandbassenget.

De nye trekonstruksjonene ga steder å sitte, henge, slenge og klatre. De ble et kjærkomment innslag i det øde skolegårdsanlegget.

ERFARINGER

Gresset på haugen holdt to sommersesonger; så ble slitasten for stor i overgangsfasene vår/høst.

Fordi det var så få faste lekeinstallasjoner i skolegården ble haugen en magnet. Det utviklet seg i perioder en «konge på haugen»-mentalitet hvor de sterkeste bestemte.

Haugen ble spennende og glatt vinterstid, men vanskelig å håndtere for lærerne med tanke på skader.

Dugnad, Huseby skole

Førsituasjon

FASE II INTENSJONER/ UTFORDRINGER

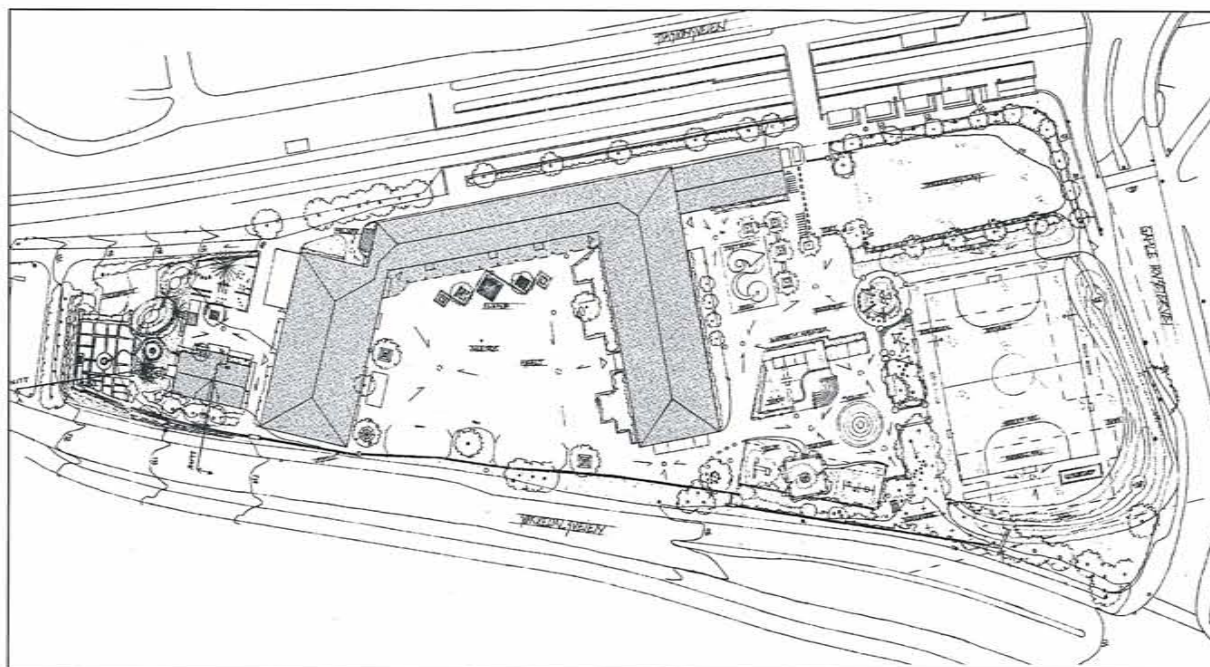
- Etablere flere romdannende elementer.
- Skape gode steder å være også for de barna som er litt forsiktige og som vil observere en stund før de hiver seg ut i aktiviteter. Utforme gode lekemuligheter hvor motoriske ferdigheter kan utfordres.
- Utvide grøntarealet på en slik måte at elevene kan bli delaktige i anlegg og drift og at området kan brukes i undervisningen.

L Ø S N I N G

Den doble stolperekken og sandbassenget som ble etablert i ytre skolegård i fase I ble supplert med lekeutstyr.

I indre skolegård ble asfalten inn mot skolegårdsbygningen gravet opp og erstattet av jord og granittkanter. Elever, lærere og foreldre deltok i utplanting av busker, trær og kjøkkenhagevekster. Tråkkheller, lave benker og kampesteiner ble også lagt inn i dette varierte grøntanlegget. En sammenhengende trekonstruksjon ble laget ut mot støyskjermen langs Sørkedalsveien. Den danner ulike rom og inneholder bl.a. ballringer, klatre-, henge-, slenge-, turnring og svingstang-utfordringer i et stort sandbasseng.

Totalplan for fase I, II, III og IV.

VURDERING

De rikholdige plantefeltene har myket opp skoleanlegget og bidratt til å gjøre helhetsinntrykket langt hyggeligere. Dugnad i anleggsperioden og elevenes stadige arbeid i forbindelse med uteundervisningen i plantefeltene har hatt en positiv innvirkning.

Oppsetting av flettverksgjerde i overgang ordinær skolegård - plantefelt vitner om en viss brukskonflikt og skolehagens behov for å beskytte seg mot aktiv lek.

F A S E I I I

Huseby skole er nå inne i en prosess hvor fase 3 og 4 skal planlegges.

Pga. støyplagen fra Sørkedalsveien, har Skoleetaten i Oslo gitt Bjørbekk & Lindheim i oppdrag å utforme ny støyskjerm. I denne forbindelse prosjekteres også utearealet for SFO helt i vest samt en helhetsplan for hele Huseby skole.

I vest legges det opp til skolehage, vannarrangement, bål plass, sted for uteundervisning, utebod, byggelek og akebakke.

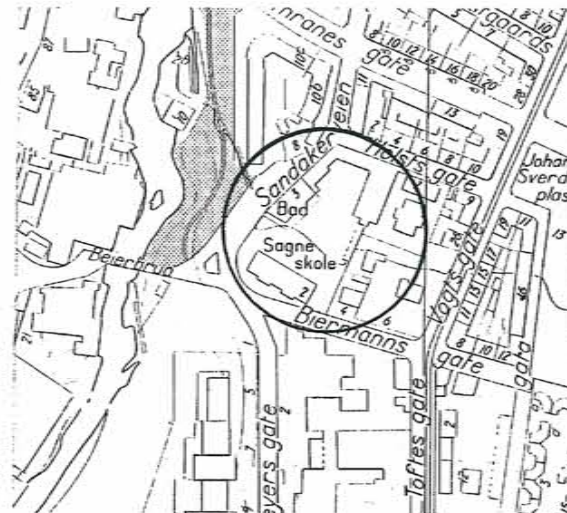
I de østlige deler av skoleanlegget er det lagt inn rehabilitering av ballbanen, terrengforming med «posthorn», sirkulært amfi, sandbasseng med diverse leker, sitteplasser, sykkelparkering og pileskog.

Fase 3 søkes utført i løpet av 1999. Resterende arbeider vil kompletteres så snart økonomisk ressurstilgang tillater det.

Sagene skole

Prosjekt:	Sagene skole
Adresse:	Biermannsgate 2 0473 Oslo
Byggeår:	1997
Byggherre:	Skoleetaten
Landskapsarkitekt:	Bjørbekk & Lindheim AS
Kostnader:	Kr. 595.000 inkl.mva
Finansiering:	Skoleetaten: kr. 600.000,-
Skolegårdens størrelse:	4953 m ²
Antall elever:	200
Antall m ² pr. elev:	24,8 m ²
Størrelse på bearbejdet areal:	13,5% (670 m ²)

UTGANGSPUNKT

Sagene skole er en ærverdig teglstensskole tegnet av ark. H. Aars, 1926. Skoleanlegget er nå fredet. Skolegårdens hovedpreg er en skrånende asfaltflate, oppbrutt av en opphøyet gresskledd hage med bjerketrær.

En grønn randsone omkranser skolebygget på sørsiden. På skolens østside ligger fortsatt en nedgravd bunkers fra krigens dager. Overdekningen her utgjør en buet terrengform. På utsiden av skolegården mot øst lå til dels ubrukte kommunale arealer.

Ny trapp fra skolegård til tidligere skolehage. Gjenbruk av gamle granitt-trinn fra rivningsarbeider ved Hartvig Nissens skole

UTFORDRINGER

Ønskene og behovene for forbedringstiltak var mange. Landskapsarkitekten prosjekterte forbedringstiltak på flere delområder enn det man hadde råd til å gjennomføre. Med en totalramme på kr. 600.000,- måtte det prioriteres svært strengt.

LØSNING

Tre del-prosjekter ble valgt:

1. Etablering av ny ballplass i kommunalt areal utenfor skolegården 543 m²: kr. 160.000,-
2. Opparbeidelse av ny lekeplass med standard lekeutstyr på gummiert dekke oppe på bunkersen 127 m²: kr. 360.000,-
3. Etablering av ny trapp med gjenbrukte granittrinn mellom den asfalterte skolegården og den gresskledde, opphøyde hagen: Kr. 30.000,-

Prosjektering/byggeledelse: kr. 45.000,-

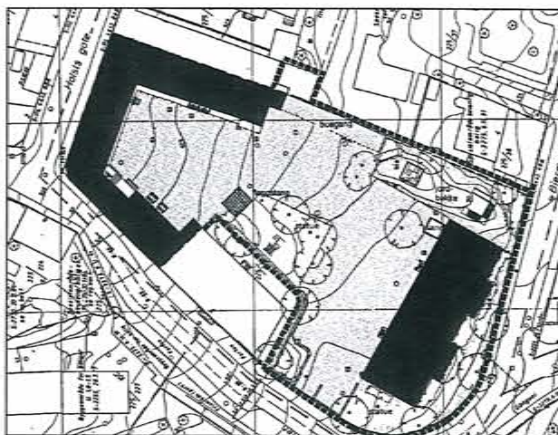
ERFARINGER

Den totale økonomiske rammen var svært liten i forhold til behovene på Sagene skole. Anlegget ble utført av anleggsgartner, intet ble utført på dugnad. Oppdraget forutsatte bruk av standard lekeutstyr.

Skolen ville ikke ha sandbasseng pga. hensyn til innendørs vedlikehold. Derfor ble gummiert dekke valgt som underlag for lekeutstyr. Dette gummierte dekke er uforholdsmessig kostbart, ca. kr. 1000,- pr. m². Kostnadene til det gummierte dekket ble høyere enn selve lekeapparatet.

En viktig erfaring å høste er at prosjektforutsetningene om bruk av standard lekeutstyr og røde gummierte heller var uheldig. Stedstilpassede spesialløsninger ville fungert bedre i dette gamle, fine skoleanlegget.

Standard lekeutstyr har dårlig tilpasnings- evne i forhold til høydeforskjeller i terrenget. Fargene er for gilde til å harmonere med det gamle teglsteinsmiljøet.

Situasjonsplan for forbedring

Ny ballplass og amfi på utsiden av skolegården.

Ny lekeplass med gummiert dekke oppe på en gammel bunkers fra krigens dager.

Vålerenga skole

Prosjekt:	Vålerenga skole
Adresse:	Islandsgt. 5 0658 Oslo
Byggeår:	Fase 1: 1994-95 Fase 2: 1995-96
Byggherre:	Miljøbyen Gamle Oslo
Arkitekt:	Siv. ark Helge Løkeland
Kostnader:	Fase 1: 350.000,- Fase 2: 480.000,-
Finansiering:	MGO: 380.000,- Etat for eiendom og utbygging: 225.000,- Husbanken: 225.000,- Skoleetaten: 100.000,-
Skolegårdens størrelse:	4150 m ²
Antall elever:	540
Antall m ² pr. elev:	7,7 m ²
Størrelse på bearbeidet areal:	6,4% (265 m ²)

UTGANGSPUNKT

Vålerenga hadde en tradisjonell asfaltert skolegård uten nevneverdige aktivitetstilbud til barna, men med noen store, verdifulle trær. Inngangspartiet var rufsete og trengte forbedring.

I det nordvestlige hjørnet av skolegårdsanlegget ligger rektorbolig med have. Denne eiendommen stenger for sirkulasjonsmuligheter rundt skolebygningen. I enden av hovedbygningen ligger et friareal/park som kan benyttes av elevene i skoletida. Friarealet er lite tilrettelagt for lek. Skoleanlegget stod overfor en omfattende utbyggingsprosess. Selve skolen trengte utvidelser og en ny idrettshall skulle bygges.

MÅLSETTING

Ved Vålerenga skole var det igangsatt prøvestart for 6-åringer, og skolen var med i prosjektet Gratis heldagsskole. Utearealene var lite tilpasset den store mengden små barn som i h.h.t. reformen skulle bruke skolen.

Målsettingen var å utforme arealene slik at de kunne gi rom for variert fysisk utfoldelse.

PROSESS

Prosjektet ble utviklet som et samarbeidsprosjekt mellom skoleetaten, Vålerenga skole og Miljøbyen Gamle Oslo (MGO)

Skolens barn ble aktivisert innledningsvis via spørreundersøkelse og oppfordring om å tegne ned sine ønsker

Det ble prosjektert et langt mer omfattende forbedringsprosjekt enn det som ble realisert

Avventing av vedtak om plassering av paviljonger for heldagsskolen var en sterkt forsinkende faktor. Paviljongene var arealkrevende og ble dominerende i skolegården.

Man ble enige om å vente med forbedring av selve skolegården og heller satse på arealene utenfor.

L Ø S N I N G

Første forbedringsprosjekt bestod i å forbedre skolegårdens adkomstparti mot Islandsgate. Det gamle nettinggjerdet ble fjernet. Ny skoleport ble utformet ved hjelp av to nye granittstolper med lys- og granittkantstein med nytt gjerde. 5 nye trær og blomster ble plantet.

Planen om å la barna sirkulere rundt skolebygningen kunne ikke realiseres fordi rektorboligen fortsatt var bebodd. Stor sirkulær plass i aksen ut mot Vålerenga kirke ble heller ikke gjennomført.

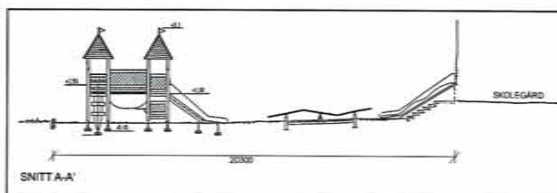
Det som ble gjennomført ble et lite lekehjørne sørvest for skolebygget. Her ble det etablert et standard klatrestativ i et sandbasseng.

V U R D E R I N G

Både prosess og løsning betegnes som svært trist av involverte parter. Planleggingsprosessen var preget av mye fram og tilbake. Midler fra MGO ble ved en inkurie ikke overført til neste budsjettår og gikk tapt.

Prosjektet ble ikke gjennomført pga. manglende bevilgninger.

Inngangspartiet er preget av forfall pga. manglende vedlikehold. Trær og beplantning døde etter kort tid. På lekeplassen sørvest for skolebygget varte balansebommen en måned. Standardklatrestativet står fortsatt, men er ingen prydd for øyet ved siden av den staselige skolen. Et samarbeid med Park- og idrettsetaten om friarealet/parken ville gitt skolen et bedre uteareal.

Klatreapparat som opprinnelig tegnet.

Nytt adkomstparti.

Uraniensborg skole

Prosjekt:	Uraniensborg skole, Harelabben
Byggeår:	1996 - 97
Byggherre:	Bydel 2, Uraniensborg - Majorstua
Landskapsarkitekt:	Bjørbekk & Lindheim AS
Kostnader:	2,2 mill. kr. inkl. mva.
Finansiering:	Bydel 2, investerings- midler
Størrelse:	2,8 da
Hvorav bearbeidet areal:	2,8 da
Antall elever:	180: 1-4. klasse
Antall m ² pr. elev:	15,5m ²

UTGANGSPUNKT

Harelabben ligger utenfor skoleporten på Uraniensborg skole. Den brukes som skolegård for 1-4. klasse og som uteareal for skolefritidsordningen og juniorklubb. Arealet brukes dessuten som nærmiljøområde for hele bydelen.

I forbindelse med bygging av nytt SFO-hus på Harelabben ble landskapsarkitekt

engasjert for å prosjektere og kostnadsberegne ønskede forbedringstiltak. Man kom inn så tidlig i prosessen at det var mulig å legge utomhuskostnadene inn som en del av det totale byggeprosjektet. De økonomiske rammene ble dermed romsligere enn det man vanligvis opplever i skolegårds- og SFO - sammenheng.

UTFORDRINGER

Utfordringene bestod i å utforme et meningsfylt sted for de stille og de ville. Arealrammene var knappe og området var svært nedslitt. Harelabbens sentrale beliggenhet på Briskeby tilsier at den tas i bruk de fleste av døgnet timer.

Man ønsket å underdele arealet, -skape mindre rom for ulike parallelle aktiviteter, gjerne skape løsninger som var nye og unike for Harelabben. Løsningene måtte være uhyre solide både m.h.t. materialbruk og detaljering pga. stor slitasje og risiko for hærverk. Formålet var å gi ulike aktivitets-utfordringer innenfor en god visuell ramme. Løsningene skulle kunne eldes med verdighet.

PROSESS

SFO, skolens lærere og elever ga verdifulle innspill under prosjekteringsprosessen. De kom med klare ønsker om ballplass, ballvegg, uteboder, terrengformer, sitteplasser, etc.

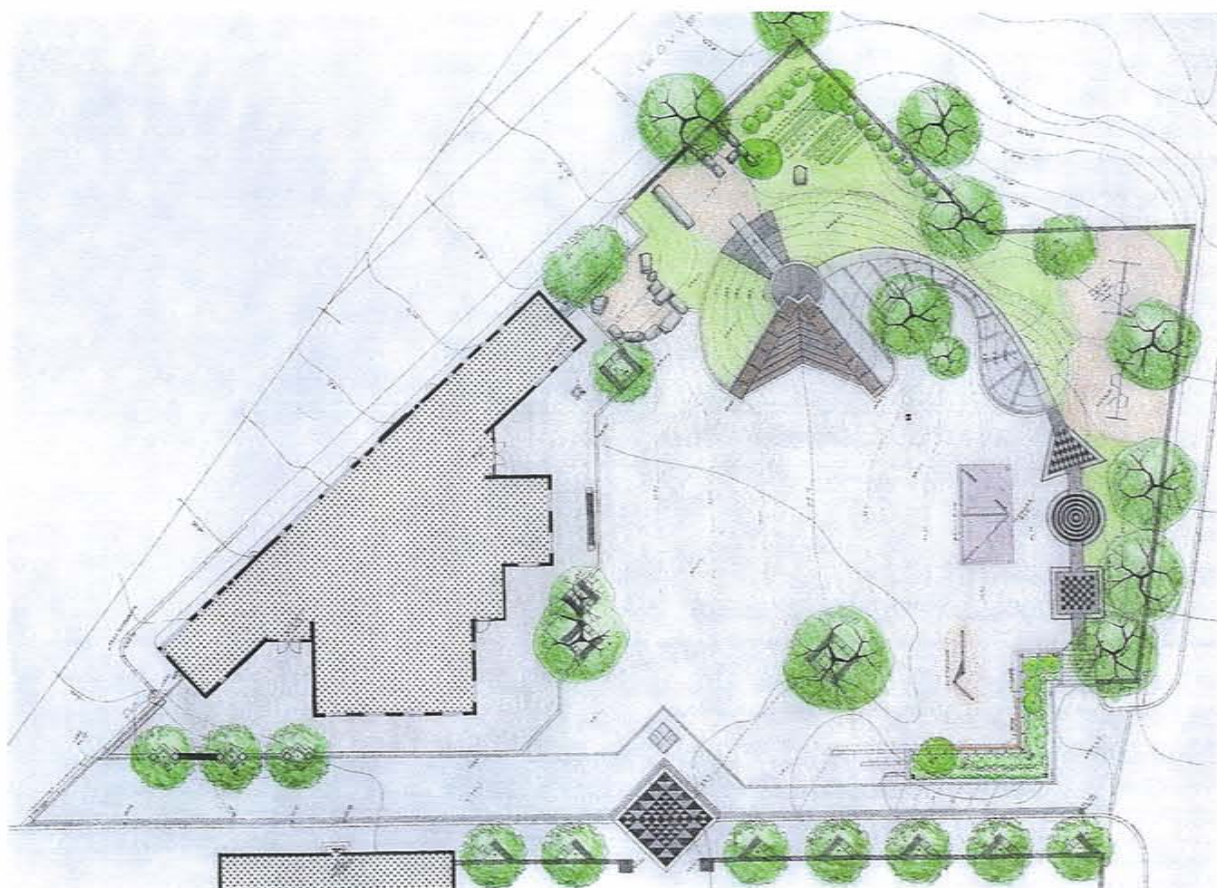
LØSNING

Overskuddsmasser fra byggeprosa ble brukt til å legge opp en stor fiskeformet terrengform. Terrengformen ble gresskledd på utsiden og fikk fast dekke på innsiden.

Fisken «åpner kjeften» sin i et stort amfi. «Halefinnen» er utformet som 3 geometriske lekerom med lave kanter. En løpestreng følger fiskens hovednerve. Et fiskegarn dekker deler av det bratteste partiet. Toppunktet på fiskehodet er et kongen-på-haugen sted med mast til å klamre seg fast i. Herfra henger gymsau ned langs fisken. En sklie føres ned mot baksiden.

Terrengformen deler arealet i ulike soner. Den gir bevegelsestrening og mulighet til å bringe undervisningen ut.

Sentralområdet på Harelabben er lagt ut til en romslig ballbane som avsluttes mot en kraftig ballvegg i betong. Denne danner bakvegg mot to uteboder - en for utesnekring og en for lagring av uteleker.

En dobbeltsidig klatrevegg med overheng er laget på stedet. En stor fuglerede huske rommer mange barn på en gang.

Svingstenger og klatrestolper gir rom for ulike typer bevegelseslek.

I en bortgjemt krok er det gitt plass og jord til en mulig parsellhage.

Langs alle kanter og inn mot husvegg er det etablert sittekanter og benker. En drikkefontene er laget i nærheten av et nytt sandbasseng.

Sandbassenget er avgrenset av store steiner av ulike geologiske herkomst - et tilløp til oppbygging av en geologisk samling.

I en stor adkomststein utenfor hovedporten er det gravert inn dam/mølle og tre på radspill. Utenfor juniorklubben var det behov for et sted barna kunne stå å henge og slenge. Her er det derfor utformet høye granittelementer kombinert med benker. I hele anlegget er det plantet inn en ny generasjon trær som kan overta etter hvert som de store ærverdige trærne som stod der fra før evt. faller fra. Trærne er omrammet av granittelementer i kombinasjon med benker, dels for å gi trærne beskyttelse, dels for å gi gode steder å sitte. For å gi verdighet og slitestyrke over tid, er det brukt mye granitt i anlegget. Lerk er selvimpregnerende og solid, derfor er dette treslaget tatt i bruk i benker, kanter, huske og amfi.

Hele området er gitt en god belysning. Den gamle forfalne skolegårdsmuren og porten ble pusset kraftig opp innenfor utomhusbudsjettet.

VURDERING

Harelabbens høye standard står i kontrast til selve skolegården, som fortsatt ligger som en stor asfaltert flate uten aktiviserende elementer. Barn på samme skole, men tilhørende ulike alderstrinn får dermed svært ulike utfoldelsesmuligheter utendørs.

Skulle terrengfomen anlegges på nytt, ville den bli anlagt noe lavere - og evt. med fast dekke på begge sider.

Den enorme slitassen har bidratt til utgravinger og utglidninger på fiskens utside.

Harelabben er gjenstand for intens bruk til de fleste av døgnetts tider, uken igjennom. Slitasje på enkelte elementer kan registreres. Vedlikeholdsansvaret er uklart. Valg av laveste anbydere som utførende anleggsgartnere har gitt uvanlig mange reklamasjons-runder. Involverte parter vurderer prosess og produkt svært positivt.

Overskuddsmasser er brukt i en fiskeformet terrengform med amfi, sklie, kongen-på-haugen og løpestreng.

Fugleredehusken gir rom for mange og er vel så attraktivt blant de store som de små.

Dobbeltsidig klatrevegg med overheng gir utfordringer for store og små. Fra toppen av klatreveggen har man oversikt over det meste som foregår på Harelabben.

Spillene dam, mølle og tre på rad er inngravert i den polerte granittflaten på velkomststeinen.

Geometriske rom: Trekanten, sirkelen, kvadratet; Vanskelige matematiske oppgaver kan anskueliggjøres her. Rommene gir avgrensede, oppdelte steder for lek og opphold.

Kombinert benk og gjerde ned mot beplantet skråning. Utført i lerk.

UTFORDRINGER

Maridalen skole var det første «levande skule»-prosjektet som skulle gjennomføres. Involverte parter savnet modeller og andre skolegårdsprosjekter man kunne trekke lærdom fra, særlig mht. økologi, uteundervisning og dugnad.

Mange oppgaver skulle løses innenfor trange økonomiske rammer; skolegården skulle kunne brukes til undervisning, være spennende, utfordre barna over mange år og ha lavt vedlikeholdsnivå.

Gangvei laget på dugnad av steinrester fra en gravmonumentbedrift

P R O S E S S

Planleggingsprosessen gikk over et år med en kontinuerlig dialog mellom skolen og veiledningsteam. Det ble holdt inspirerende foredrag og etablert arbeidsgruppe hvor medlemmene hadde ulike ansvarsområder (ansvar for skolehagen, skaffe penger, skaffe verktøy, vurdere anbudsmateriale, drive informasjon osv.).

For å spare penger ble første fase bygget på dugnad utført av foreldre og barn i løpet av 6 uker.

Barna ble trukket aktivt inn i både teoretisk og praktisk arbeid. Barn hjalp til med å bygge mosaikk laget av steinrester, male høsegård, plante trær og busker, legge ferdiggress osv.

En kunstner ble invitert for å bygge utradisjonelle lekeapparater med utgangspunkt i barnas estetiske og motoriske utvikling.

I løpet av 1999 har skolen planer om å videreføre prosjektet med bygging av veksthus, høsehus og et hagehus i halm. Lærerne arbeider med å søke om penger til videre utvikling av skolegård og skolehage. Skolen skal tilrettelegge uteområdet i tråd med økologiske prinsipper.

L Ø S N I N G

Skolegården er planlagt med utgangspunkt i intensjoner fra «Levende skule». Temaene «ild, vann, luft og jord» er sentrale. Utearealet ble delt opp i forskjellige «rom» hvor det ble plass til aktiv lek med hexagonhuske, sklie og klatrestativ, og egen lekeplass til de små barna. Det er planlagt sitteplasser, sosiale plasser, musikkhage og eventyrsti. I den gamle frukthagen lages det en ny inngang opp til skolen med bru over en dam og en frukttreallé opp mot skolen. Skolehagen skal være en plass for dyrking av frukt, bær, blomster og grønnsaker, og med plass til et hage- og redskapshus laget av halmballer, et høsehus kombinert med veksthus, og en jordkjeller til oppbevaring av grønnsaker om vinteren. Nede i skogen hvor de beste mulighetene for lek finnes, skal det lages en bål plass, og i dette området vil elever sammen med arkitekt og kunstner jobbe med å bygge hytte oppe i trærne.

Dugnadsarbeid

Heksagonhuske

Veksthus og høsehus

VURDERING

En skole som ligger i landlige omgivelser med store innslag av natur - og med kun 68 elever - har helt andre muligheter til å utforme et grønt og frodig uteanlegg enn en sentrumsskole med flere hundre elever.

På Maridalen skole har hver elev 220 m² å boltre seg på, mens en sentrumsskole kan ha under 10 m² pr. elev.

Risikoen for hærverk er mindre og anlegget behøver ikke utformes med så sterke krav til slitasjestykke som tilfellet er for en mer tradisjonell byskole.

Forbedringsprosjektet på Maridalen skole bærer preg av at her har flere idealister gått sammen og løftet i flokk. Den omfattende medvirkningsprosessen, både mht. planlegging og anleggsarbeid, har skapt en helt spesiell grobunn for samarbeid, kjennskap og vennskap av stor betydning både for voksne og barn. Den store egen-innsatsen har gitt et uteanlegg som representerer en flerdobbel verdi av det kronebeløpet som ble investert. Maridalen skole framstår som en interessant modell som mange skoler vil kunne dra lærdom fra.

Perspektiv av trebru over dammen

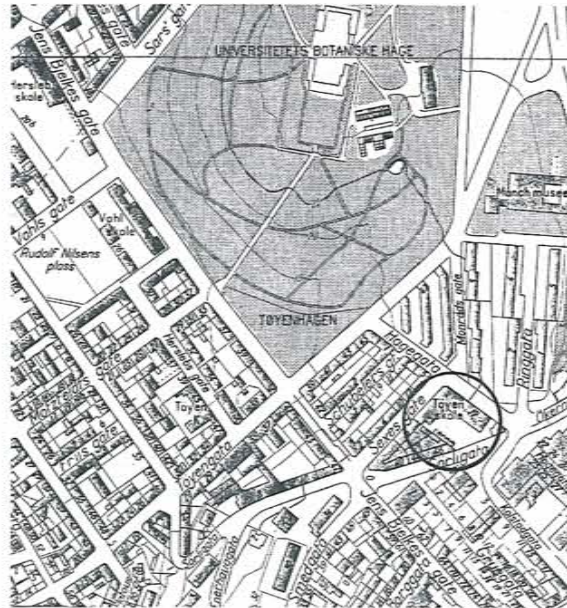

Perspektiv av sklie

Tøyen skole

Prosjekt: Tøyen skole
Adresse: Hagegt 19 0577 Oslo
Byggeår: Fase 1: 1993, Fase 2:
Byggherre: Fase 1: Bydel Gamle Oslo
Fase 2: Skoleetaten
Arkitekt: Enerhaugen arkitektkontor
v/siv.ark. Torben Skytte
Prosjektledelse: Miljøbyen Gamle Oslo
Kostnader: Kr. 1.240.000,-
Finansiering: Fase 1: MGO: 40.000,-
Sysselsettingsmidler +
Husbanken: 261.000,-
Miljøverndep. 50.000,-
Fase 2: Husbanken
319.000,-
MGO: 550.000,-
Skolegårdens str.: 1250 m²
Antall elever: 480
Antall m² pr. elev: 2,6 m²
Str.bearbeidet areal: 920 m²

UTGANGSPUNKT

Skolegården var svært liten; 2.6 m² pr. barn. Den var asfaltert og fattig på utfordringer. Hovedarealet lå som en skrånende flate og

egnet seg derfor dårlig til ballspill, selv om behovet var stort. Skolegården rommet noen eksisterende trær som ga et viktig grønt tilskudd til utearealet.

UTFORDRING

Utfordringene stod i kø. Her var arealrammene minimale. Barna var mange og utagerende. Karakteristisk for skolen var dens kulturelle mangfold. Skolegården var belastet med mye trafikkstøy og forurensning fra krysset ved Økernveien.

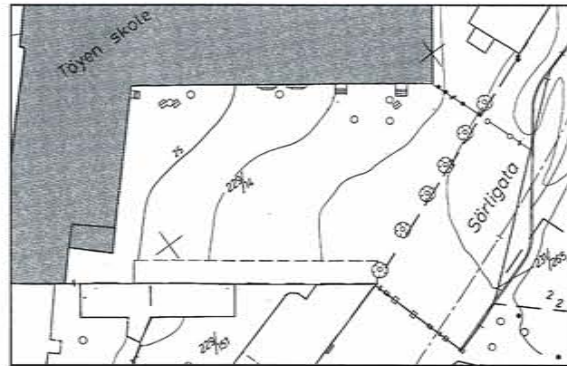
MÅLSETTING

Formålet var å skape en utfordrende og stimulerende skolegård hvor barn på forskjellige alderstrinn og med forskjellige interesser gjennom aktiv lek kunne utvikle seg motorisk så vel som sosialt.

Ønsket var å gi rom for at mange ulike aktiviteter kunne foregå samtidig uten at konfliktsituasjoner eller sikkerhetsmessige faresituasjoner ville oppstå.

PROSESS

Barna deltok aktivt i planleggingsprosessen. Det ble utlyst tegnekonkurranse for utforming av egen skolegård. Barna utarbeidet en stor modell. De laget også utallige utkast til illustrasjoner på gavlvegg, hvorav mange ble brukt. Fuglemotivene i fantasifulle former og farger forteller om de mange ulike kulturer som er samlet på Tøyen skole. Barna ga innspill til programmering av den fremtidige skolegården ved å tegne det de kunne ønske seg. Deler av anlegget ble utført som sysselsettingsprosjekt og som arbeidsprosjekt for flyktninger. Store deler av ballbanen ble laget av steinarbeidere fra Bosnia og Tyrkia.

L Ø S N I N G

Hovedkonseptet tok utgangspunkt i at skolen var usynlig utenfra. Man ønsket å bringe skolen ut i byen og tilsvarende bringe byen inn i skolen. Forbedringstiltaket ble bygget opp rundt kjente bymotiver; torget, plassen og gaten. Rundt disse uterommene ble bygninger med fabrikkfasade, husfasade og tårnmotiv utformet.

Ulike lekeelementer ble så heftet på denne hovedstrukturen.

De vertikale flatene ble tatt i bruk for klatrevegg, klatrenett og tauverk.

Hengebro ble spent mellom husene og sklier ble ført ned fra 2. etasje i de store lekehusene. Lekehusene ga mange plan å bevege seg i. De fungerer også som klimaskjerm/regnskur og gir rom for søppelhåndtering.

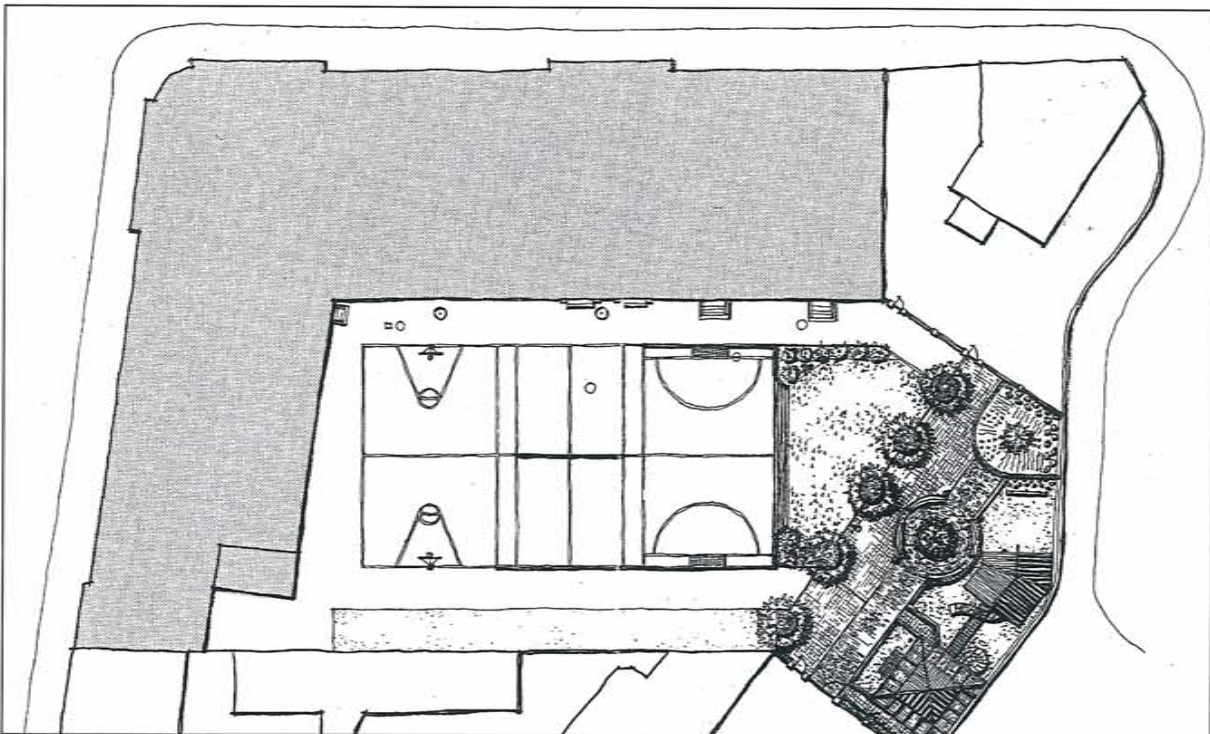
Skolegården ble delt opp i klart definerte soner; Den tidligere skrånende asfaltflaten ble delvis sjaktet ut og utformet som en 3-delt ballbane. En grøntsone med gress, busker og trær ble etablert ved siden av. Brede trappetrinn/tribunetrinn tar opp den gamle høydeforskjellen ned til ballbanen.

Ut mot Sørligata ble det utformet en lekesone med et åpent, hellelagt område, et torg med gatelykter, benker og trær, et plantefelt, samt et stort sandbasseng.

Sandområdet er delt i tre avdelinger uten klar fysisk avgrensning; øvre avdeling er planlagt hovedsakelig med tanke på de minste barna fra skolefritidsordningen med vippehuske, hinderløype o.s.v. Midtpartiet er planlagt for de mellomstore og nedre avdeling for de største barna.

Skråflaten ble rettet opp slik at skolegården kan egne seg til flere ballplasser på tvers

VURDERING

Den nyanlagte grøntsonen med gress var et for optimistisk plangrep.

Pga. stor elevmasse pr. arealenhet ble den tråkket ned - og var ødelagt etter noen få dager. Plenen er nå lagt om til et fast dekke med paradus inntegnet. Den nyetablerte urtehagen fungerte heller ikke pga. for stor slitasje.

Avretting av den skrånende flaten slik at den egner seg til ballbaner var hensiktsmessig. Her utfoldes mye energi.

Bygging av de store lekehusene bidro til at barnas tumleplass ble sterkt utvidet. De fikk mange nye rom og nye nivåer -og kunne ved hjelp av broer, klatrevegg og klatretau også benyttet luftrommet mellom husene.

Anlegget er imidlertid vedlikeholdskrevende. Deler av anlegget er i ferd med å forfalle.

Det gamle plankegjerdet ut mot Sørligata ble beholdt pga. trange økonomiske rammer. Det har åpninger mellom hver planke og gir ingen støyskjermingseffekt og heller ingen beskyttelse for støv og eksos. Området utenfor skolegården er sterkt trafikkbelastet. Skolegården burde fått en god støyskjerm - med aktivitetsskapende elementer på innsiden.

Den gamle rektorhagen ligger frodig og grønn i tilknytning til skolegården. Med knappe 2,6 m² pr. barn i skolegården ligger den som et verdifullt potensiale i framtida.

Etter skoletid og i helgene er skolegården avlåst. Dette har vært ansett som nødvendig fra skolens side, for å skjerme utearealet for uønsket bruk fra enkeltpersoner i området. Men derved reduseres skolegårdens rolle som nærmiljøanlegg i en tett befolket bydel.

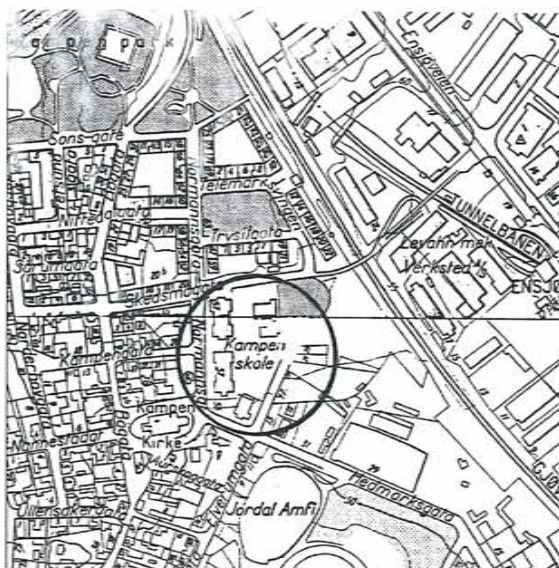
Vertikale flater er bygget slik at luftrommet kan tas i bruk.

En bru føres høyt til vers fra det ene lekehuset til det andre.

Kampen skole

Prosjekt:	Kampen skolegård
Adresse:	Normannsgt. 57A 0655 Oslo
Byggeår:	Trinn 1: 1995 - 96 Trinn 2: 1996
Byggherre:	Skoleetaten
Arkitekt:	Siv. ark. Helge Løkeland
Kostnader:	1.330.000,-
Finansiering:	MGO: 270.000,- Husbanken: 1.060.000,-
Skolegårdens størrelse:	6135 m ²
Antall elever:	480
Antall m ² pr. elev:	12,8 m ²
Størrelse på bearbeidet areal:	24 % (1470 m ²)

UTGANGSPUNKT

Skolegården på Kampen skole var en stor og unyansert asfaltflate. Den fløt over i idrettsbanen på Kampen. Skolegården virket lite tiltalende og trygghetsskapende fordi den manglet en rommessig underdeling.

Dette virker lite inspirerende på lek og elevenes sosiale organisasjon. De enkelte elevgrupper hadde liten mulighet til å definere områder som «sine egne».

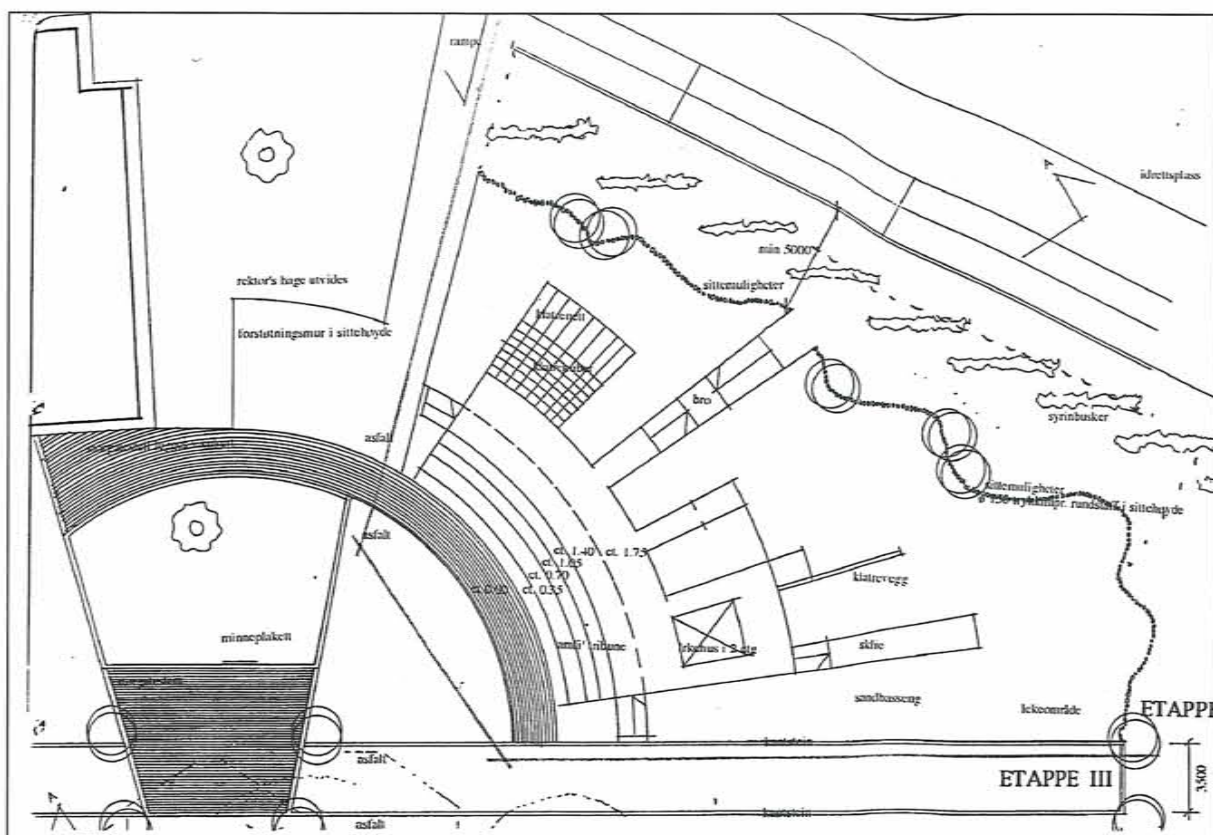
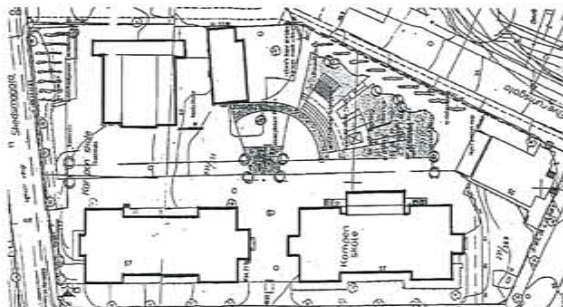
MÅLSETTING

Utfordringen bestod i å omforme deler av skolegården til spennende lekeområde for barn ved 6-årstrinnet, for elever i 1-4 kl. og SFO. Et siktemål var at en slik forbedring ville kunne benyttes av barn og ungdom også utenom skoletiden.

Man ønsket å få til en underdeling av skolegården slik at det kunne etableres flere ulike steder å være. Elevene ønsket flere småarealer som kunne kalles «sine» og hvor en viss intimitet kunne oppleves. Det var behov for amfi i forbindelse med 17. mai-feiring og andre store arrangementer. Man søkte å få til flest mulig kvaliteter innenfor gitte økonomiske rammer og løsninger som ikke krevde mye vedlikehold.

PROSESS

Miljøbyen Gamle Oslo var initiativtaker og oppdragsgiver i prosjekteringsfasen. Elever tegnet sine forslag til forbedringer. Arkitektens utkast ble diskutert med et utvalg fra lærere, foreldre og rektor.

L Ø S N I N G

Forbedringsprosjektene er konsentrert til syd-østre del av skolegården.

Etappe 1: Utforming av et amfi-/tribune-/lekeområde i skolegårdens sør-østre del. Betongkonstruksjon fungerer som en ryggrad for trappeløp, ribbevegger, sklie, klatrevegg, klatrenett og klatrekuber. Den danner tak over lekerom/uværskur med lav takhøyde, ca. 1,5 m. Et stort sandbasseng omslutter konstruksjonen på sør og østsiden. Inn mot skolen åpner konstruksjonen seg i et stort amfi/tribuneanlegg. Deler av partiet er hevet opp i et podium.

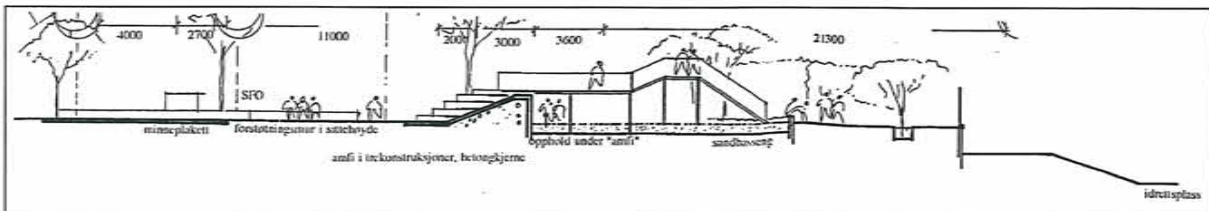
Amfiet er utført i råbetong og utstyret i kraftige dimensjoner i treverk for å holde vedlikeholdsbehovet på et minimalt nivå. Ut mot idrettsbanen er det plantet rekker av syriner som en avgrensning mellom skolegård og idrettsanlegg.

Etappe 2: Sentralt i skolegården, vis a vis hovedinngangen, ble det anlagt en brosteinslagt plass med trær. Den tidligere rektorhagen ble omformet; et falleferdig gjerde rundt hagen ble revet og hagen ble integrert i skolegården.

Området i nord er forbeholdt ballspill.

Verdifull kunstnerisk utsmykning i adkomstpartiet til Kampen skole

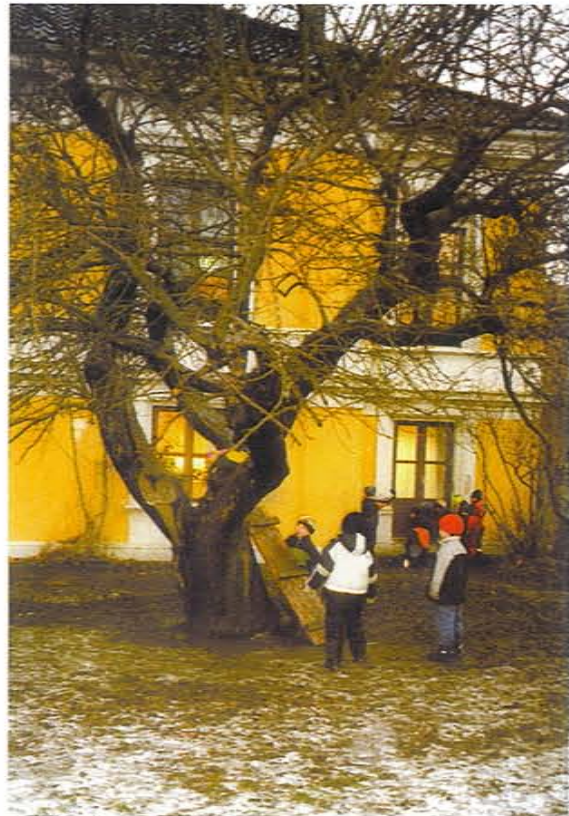

VURDERING

Involverte parter betegner planleggingsprosessen som positiv og fin. De mener skolegården fungerer bra i forhold til de premissene som ble lagt på et tidlig tidspunkt. I ettertid ville arkitekten ønsket å gjennomarbeide detaljene bedre og gi en bedre «finish» i materialbruk og løsninger.

Skolegårdsanlegget har ikke vært utsatt for tagging eller hærverk. Arealet under amfi/tribune-konstruksjonen har blitt såpass ofte brukt til overnatting av bydelens løse fugler at man har sett seg nødt til å stenge av deler av dette.

Uteanlegget står i fare for å forfalle fordi det ikke er satt av nok ressurser til vedlikehold.

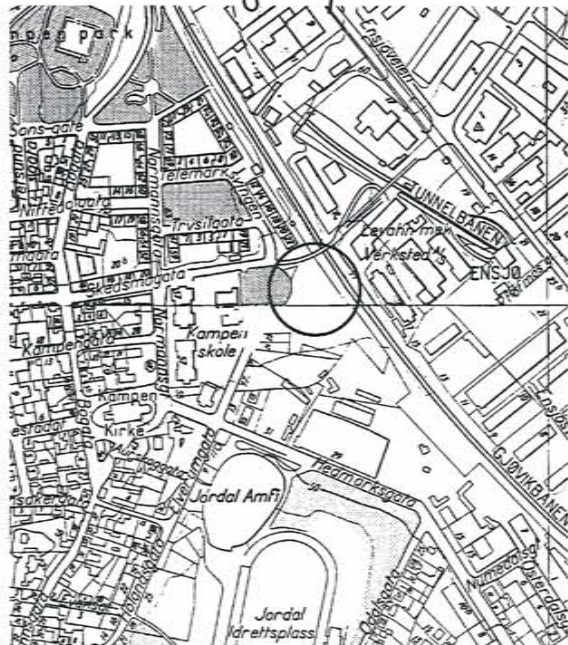
Verdifullt gammelt klatretre.

Betongkonstruksjonen fungerer som rygggrad for trappeløp, ribbevegger, sklie, klatrevegg, klatrenett og klatrekuber.

Kampen Økologiske barnebondegård

Prosjekt: Kampen Økologiske Barne Bondegård
Adresse: Skedsmogt. 23
0655 Oslo
Byggeår: 1994 - 95
Byggherre: Bydel Gamle Oslo
Arkitekt: Enerhaugen Arkitektkontor AS
Kostnader: 572.000,- + innsats fra arbeidsledige på tiltak.
Finansiering: Sysselsettingsmidler
Husbanken 105.000,-
Dugnadsinnsats 60.000,-
Miljøverndep. 250.000,-
Skoleetaten 80.000,-
Familie og forbrukerdep. 60.000,-
SKAP-midler
Åpent: 6 dager i uken
Undervisningstilbud.
Drift: Finansieres av Bydel Gamle Oslo

UTGANGSPUNKT

Tanken om en bondegård i byen startet som et ønske fra tre jenter som deltok på en idékonferanse på Kampen i Oslo 1991. De syntes det var for få dyr i nærheten, de ville ha en bondegård.

Noen voksne tente på tanken, og snøballen begynte å rulle. Et tidligere skolehageareal ved Kampen skole ble tatt i bruk.

Andehus med andedam.

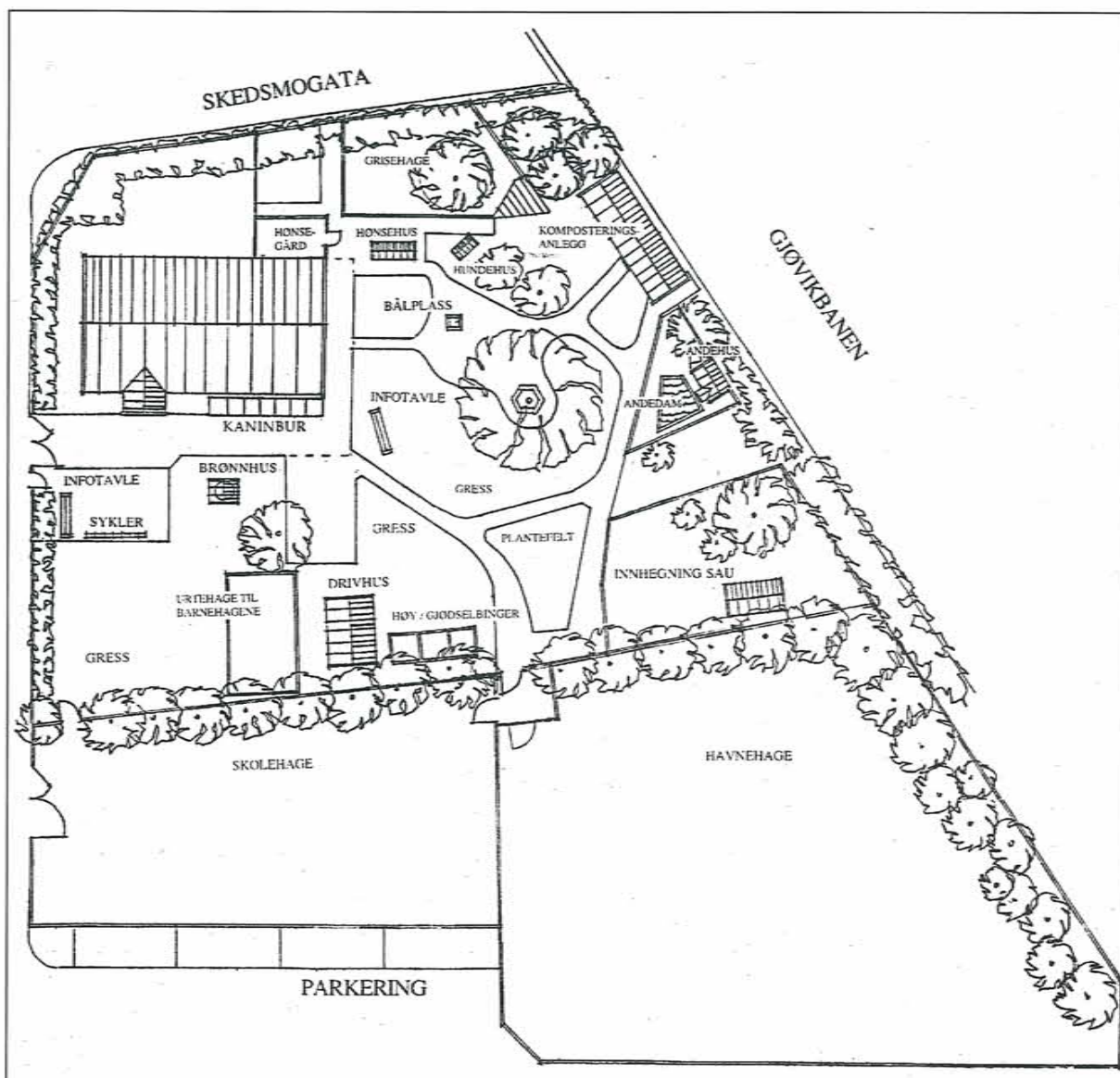
Barna sanker egg hver dag.

MÅLSETTING

Formålet med gården var å gi et pedagogisk tilbud til skoler og barnehager. Først og fremst i bydelen, men den tar også i mot besøk utenom bydelen mot betaling. På ettermiddagene og i helgene er det åpen gård, med salg av kaffe, saft, vafler og egg.

Gården skal være et sted der barn og voksne kan leke, slappe av og få erfaringer på tvers av alder, kultur og funksjonsdyktighet.

Her skal barn fra byen få anledning til å lære noe om gårdsdrift og om økologisk kretsløp. Terskelen for deltakelse skal være lav.

L Ø S N I N G

Barnebondegården består av et hovedhus med fjøs, oppholdsrom, bad/toalett, kontor og fôrrom. Gården har også drivhus, hønsehus, andedam m/andehus og brønnhus, urtehage, grønnsakshage og komposteringsanlegg. Utearealet er delt opp i adkomstsone med informasjonsskilt, hyggelige møteplasser, hønsegård, grisehage, beiteområder for sau og hest.

ORGANISASJON OG TILBUD

Gården eies og drives av Oslo kommune, bydel Gamle Oslo. Ved siden av er det en frivillig organisasjon som står for åpnings-tidene på ettermiddagene og i helgene. Dette er voksne, ofte småbarnsforeldre, som bor i nærmiljøet.

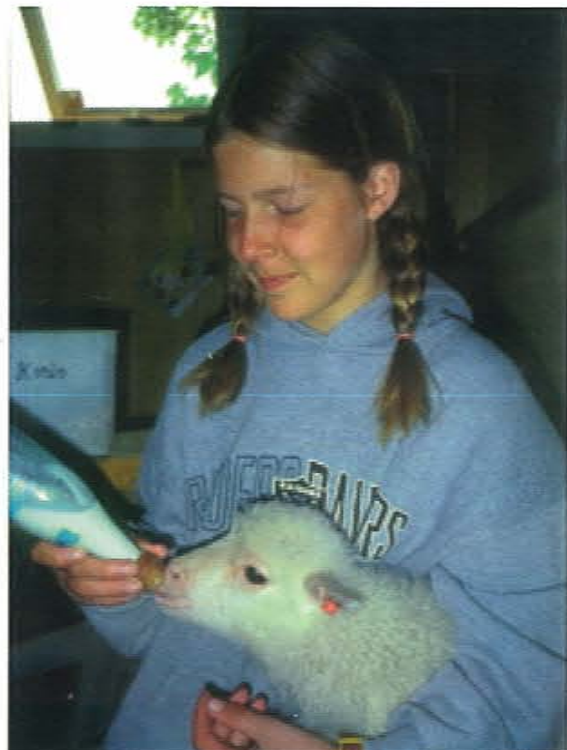
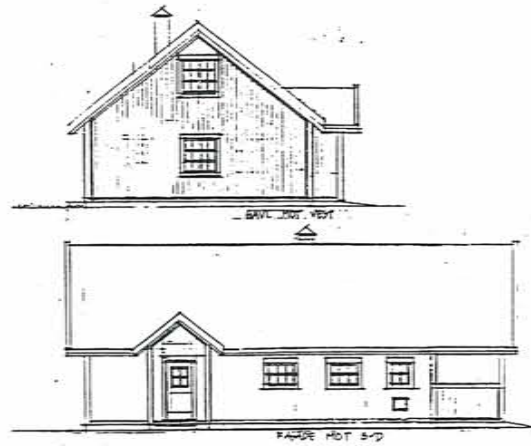
Gården har 10-12.000 besøkende hvert år, og tar hånd om ca. 3 organiserte gruppebesøk pr. arbeidsdag. Barnehager, skoleklasser, SFO-grupper kommer på besøk.

Barnehagene og skolene i bydelen får tilbud om et temabesøk i måneden. Dette er gjerne temaer som sau og ull, hest og kjøring, drivhus og planting, ku og ost, eller alle dyrene på gården. Psykisk utviklingshemmede og andre med spesielle behov er også brukere av gården.

Gården er et sted hvor skoleungdom kan ta valgfag (noen timer i uka) eller arbeidslivserfaring (1 dag i uka). Praktikanter som skal videre inn på skoler el.l. hjelper til.

Gården har en hesteklubb som består av barn og ungdom fra 10-17 år. De har sin faste dag hvor de steller hesten.

Høner, ender, griser, sauer, geiter, kaniner, kalv, hest, hund og katt finnes også på gården.

VURDERING

Kampen økologiske barnebondegård framstår som en liten oase midt i en travelt by. Selv om den ikke rommer mer enn 2,5 da framstår den som et komplett gårdsanlegg. God rammebeplantning langs noen av sidene bidrar til at den oppleves som en verden for seg. Denne rammebeplantningen kan med hell omslutte hele gårdsanlegget.

Husene er utformet som tradisjonelle rødmalte trehus tilpasset barnas størrelse. Utformingen bidrar til å skape trygghet og forutsigbarhet.

Barn får her anledning til å oppleve helhetlige sammenhenger og ulike kretsløpsforløp på nært hold.

De får lov til å kose, klappe og fore dyra. I flg. personalet har ikke dyrene vist stresssymptom pga. for mye oppmerksomhet fra mange, ulike barn.

Planlegging

Planleggingsprosessen i de presenterte skolegårdsprosjektene har variert sterkt fra skole til skole.

Noen skoler har arkitekt/landskapsarkitektforeldre som har gått inn som ressurspersoner og rådgivere. Andre skoler må basere seg på kjøp av faglige tjenester fra første time.

Å starte et skolegårdsprosjekt krever at skolens ledelse er aktiv og gir sin støtte til prosjektet.

Det krever tid og overskudd for å få til en god planleggingsprosess og finne finansieringsordninger som gir rom for en helhetlig planløsning av skolens uteareal.

For at barna, lærerne og foreldrene skal få et positivt eierforhold til skolegårdsprosjektet, bør de trekkes aktivt inn i planleggingsprosessen. Skolens vaktmester må trekkes med i prosjektet fra første dag. Alle disse sitter på verdifull kunnskap om hvordan skolegården fungerer, hvilke aktiviteter som finner sted, hvilke kvaliteter som finnes og hvilke savn og behov som gjør seg gjeldende.

I samarbeid med landskapsarkitekt kan skolens lærere mobilisere elevene til å tegne, forme, beskrive dagens situasjon og ulike scenarier for morgendagen. I tråd med intensjonene i Reform -97 kan skolegårdsforbedringen brukes som et velegnet prosjektarbeid hvor flere fag inkluderes.

Idéseminarer og befaringer til andre anlegg kan gi inspirasjon og kunnskap om hvordan egen skolegård kan utvikles.

Det er viktig at forventningene avstemmes i forhold til aktuelle økonomiske rammer. Det bør derfor startes en helhetlig plan for hele skolens uteareal og inndele dette i mindre delområder. Disse prioriteres og istandsettes etter disponible midler.

Dersom forventningene skruses opp og det viser seg at disponibelt beløp bare tillater mindre forbedringer, kan dette virke svært negativt for både foreldre, lærere og barn. Bl.a. derfor er det viktig å ha erfarne fagfolk som kan kostnadsberegne ulike ønskede tiltak og bidra til å kaste et realistisk lys over prosessen.

Ettersom ønsker og forslag til forbedringer kommer inn, bør man i fellesskap sette opp en prioriteringsliste.

Flest mulige grupper bør tilgodeses; små/store, gutter/jenter, de stille/de ville

Tilgjengeligheten for funksjonshemmede og integrerte barn bør ivaretas.

Vintersituasjonen bør tenkes nøye igjennom. -Hvilke muligheter skapes av is og snø? Hvilke utfordringer gir snøbrøyting og snøopplagring?

Framtidig vedlikehold må inn som et moment allerede i planleggingsfasen. Det er viktig å ikke etablere et mer krevende utanlegg enn det skolen vil klare å vedlikeholde.

Skoleetaten har inngått rammeavtale med 4 leverandører av lekeplassutstyr. Disse bør brukes i de tilfeller skolene ønsker å bruke standard lekeutstyr.

Landskapsarkitekten utformer utkast til planer og detaljtegninger som så testes ut i forhold til brukergruppen. - Var det slik de drømte at det skulle bli? Det bør være rom for dialog og revisjoner før endelig plan og løsninger vedtas.

Landskapsarkitekten utarbeider dermed utomhusplan, tekniske planer, nødvendige detaljtegninger og anbudsbeskrivelse. Dette utgjør til sammen et anbudsmateriale som kan sendes ut på priskonkurranse blant anleggsgartnere.

Dersom det er kapasitet og vilje blant foreldre/barn til å utføre deler av forbedringsarbeidet på dugnad, vil det kunne være store gevinster å hente - både i form av sosial forankring og fordi man får utført flere forbedringstiltak for de samme kronene, men en slik prosess er krevende. (se eget avsnitt; Dugnad.)

Finansiering

De presenterte skolegårdsprosjektene viser at finansieringsmulighetene er mange:

TILSKUDD FRA SKOLEETATEN
Oslo kommune, skoleetaten har siden 1995 fått bevilget følgende beløp på sitt budsjett til forbedring av eksisterende skolegårder:

1995	6 mill
1996	0
1997	10 mill
1998	11 mill
1999	5 mill

Beløpet spres over mange skoler, med et tilskudd på kr. 250.000 - 650.000.

Budsjettet vedtas av Bystyret ca. 20. desember og en tildeling til skolen kan først skje i februar påfølgende år.

**FORBEDRING AVSKOLEGÅRDEN
SOM DEL AV EN STØRRE BYGGESAK**
Ved nybygg av skoleanlegg sees utomhusanlegget som del av det totale byggeprosjektet. Realistiske budsjettall for et kvalitetsfylt utomhusanlegg bør legges inn tidlig i prosessen.

Ved tilbygg/ombygging av eksisterende skoleanlegg oppstår det en anledning hvor skolens totale utomhusanlegg kan settes under lupen og prosjekteres i h.h.t. nye behov og kvalitetskrav. Kostnader til prosjektering og anlegg av utomhusarealene må legges inn på et tidlig tidspunkt i planleggingsprosessen.

SPILLEMIDLER TIL NÆRMILJØANLEGG
Tilskudd bevilges av Kulturdepartementet, men ordningen administreres av Park- og idrettsetaten i Oslo kommune.

Aktuelt søknadsbeløp: kr. 200.000,-
Krav til dokumentert egeninnsats:
kr. 200.000,-
Søknadsfrist: 1. november

Søknadsskjemaer fåes ved henvendelse til Park- og idrettsetaten, tlf. 22 08 22 00.
Søknaden sendes tjenestevei gjennom

Skoleetaten v/Plan- og utbyggingsavdelingen.

TILSKUDD FRA DEN NORSKE STATS HUSBANK

I perioden 1996-1998 fikk skoler i bydel Gamle Oslo tilskudd til forbedringstiltak i sine uteareal gjennom Miljøbyen Gamle Oslo med tilskudd fra Husbanken. I 1998 og 1999 har skoler i Oslo Indre øst fått midler til opprustning av sine skolegårder fra «Handlingsplan Oslo Indre øst» gjennom Avdeling for Grunnskoler.

PILOTPROSJEKT I REGI AV «LEVANDE SKULE»

De 8 skolene på landsbasis som har fått status som «Levande skule»-prosjekt har fått et tilskudd på kr. 150.000,- Tilskuddet fordrer tilsvarende egenandel og forutsetter at utearealet planlegges i h.h.t. de bærende idéer i «Levande skule».

Adr: Institutt for Landskapsplanlegging
1432 NLH - Ås

Dugnad

Å ta et løft sammen, jobbe på dugnad, har tradisjoner langt tilbake, og var en forutsetning for å få utført ekstraordinære oppgaver i Norge fra gammelt av. Etter hvert som kjøp og salg av tjenester har blitt stadig mer fremherskende, har dugnadsånden blitt svekket og til dels helt fraværende.

Ved hjelp av en dugnadsinnsats, kan man få til mer innenfor knappe økonomiske rammer. En vellykket dugnad kan bidra til at et prosjekt får en sterkere sosial forankring. De som bidrar får gjerne et eierforhold til prosjektet. Etter å ha nedlagt arbeid og strev med et prosjekt, vil man naturlig føle et visst ansvar for anlegget. Ødeleggende krefter vil bli forsøkt hindret. Man vil søke å ta vare på anlegget, slik at gleden ved det får vare lenge.

Å utføre skolegårdsforbedringer på dugnad er krevende, det tar tid og kan lett medføre skuffelser og problemer. Men en vellykket dugnadsprosess i skolegården kan gi positive ringvirkninger som er langt større enn selve det fysiske forbedringsprosjektet.

En del forutsetninger bør være til stede:

Elever, lærere, foreldre og vaktmester bør ha vært involvert i planleggingsprosessen slik at de har fått være med på å finne ut hva som mangler i skolegården - og hvilke forbedringstiltak som skal gjennomføres.

Den involverte fagpersonen/landskapsarkitekten må sammen med skolens representanter lage en oversikt over hvilke arbeidsoperasjoner som må utføres av fagfolk (maskinentreprenør, anleggsgartner, snekker, murer) og hvilke oppgaver som er egnet for dugnadsinnsats. Til dette trengs en oversikt over hvilke ressurser som finnes blant foreldrene. Kanskje det her finnes dyktige murere, snekkere, anleggsgartnere, maskinentreprenører, - eller andre nevenyttige som er villige til å ta i et tak - eller som kan levere materialer.

Dugnaden må planlegges lang tid i forveien. Det kan være hensiktsmessig å etablere en

arbeidsgruppe hvor noen får ansvar for å skaffe penger via ulike kanaler, andre kan utarbeide informasjon, få oversikt over ulike ressurser blant lærere og foreldre, skaffe verktøy o.s.v. Landskapsarkitekten utarbeider detaljerte tegninger og beskrivelser for hva som skal utføres i skolegården. Arbeidsgruppen bør ledes av en erfaren fagperson/landskapsarkitekt/dugnadsleder.

En fare ved dugnadsarbeid er at arbeidet ikke utføres skikkelig, slik at ting raser sammen eller faller fra hverandre etter kort tid.

Det er viktig at sikkerhetsforskriftene følges selv om arbeidet utføres på dugnad.

EKSEMPEL MARIDALEN SKOLE

Elevene var aktive under hele prosessen. De skrev ønskelister for hvordan de ville at utearealene deres skulle bli utformet. De var sterkt involvert i selve byggingen. Elevene deltok i å legge utendørs mosaikkgulv, bygget opp av steinrester fra en gravmonumentbedrift. De malte hønsegården sammen med foreldrene, plantet trær og busker. En klasse la nesten alt ferdiggjort - og var ansvarlig for å stille skolehagen sammen med foreldrene. Neste år skal de bygge et 20 m² stort halmhus som skal brukes som redskapshus for skolehagen.

Foreldrene har vært med i prosessen helt fra begynnelsen. De har hjulpet til med å skaffe penger, organisere møter, skaffe materialer. De har lånt traktor og verktøy, organisert mat til møter og dugnader og bidratt med å anlegge ulike deler av skolegården.

Nesten alle foreldrene har brukt tid og ressurser til planlegging og bygging av skolegården.

Lærerne på Maridalen skole har vært engasjert i alle faser av prosessen. De informerte og aktiviserte elevene underveis og arbeidet med hvordan de kunne bruke skolegården aktivt i undervisningen.

Man arbeider nå videre for å få en stilling for en hagebrukslærer og /eller kunstner som kan arbeide noen timer pr. uke med prosjekter ute i skolegården sammen med elevene.

KONKRET DUGNADSRAPPORT FRA MARIDALEN SKOLE

I løpet av 1997 ble det utført 3 dugnadsrunder:

1. Dugnadsperiode: Rett etter påske. Rydding av tomten. Foreldrene fjernet gjerder, tok opp kantstein, fjernet lekeapparater o.s.v. De barket 38 stokker som skulle brukes til lekeapparater. Utplanting av 600 planter.

2. Dugnadsperiode: August - september Profesjonell dugnadsleder ble engasjert utenfra. 2 - 3 medarbeidere på dagtid. 10-12 foreldre arbeidet på kveldstid 4 kvelder pr. uke. De fleste foreldre deltok minst 1 kveld pr. uke.

Maling, snekring, graving, planting. Mye av traktorarbeidet ble utført på dagtid. Dugnadslederen sørget for at det var relevante arbeidsoppgaver, materialer og redskaper på plass når foreldrene kom. Stemningen var god og det ble ofte gjort mer enn forventet.

3. Dugnadsperiode: Oktober - november Skolen hadde ikke penger til å engasjere profesjonell dugnadsleder. Dugnadsarbeidet ble ikke så planlagt og strukturert som tidligere. Det ble tidlig mørkt og kaldt om kveldene. Folk var begynt å bli slitne.

ERFARINGSOPPSUMMERING
Byggeleder/dugnadsleder bør stå ansvarlig for dugnaden som kan vare i 1-6 ukers tid.

Det bør utarbeides tids- og ansvarsskjema, hvem skaffer verktøy, mat, penger, materiale o.s.v.

Gode arbeidstegninger og perspektivtegninger med tekst er nyttige - slik at foreldre og barn faktisk forstår hvordan anlegget skal bli og hvordan det skal utføres.

En detaljert framdriftsplan vil kunne gi involverte parter oversikt over hva som skal skje i løpet av de neste 3-4 ukene.

Når arbeidet settes i gang er det viktig å ha god tilgang på verktøy og utstyr.

Arbeidet må organiseres spesielt for hver kveld. Byggeleder må ha tid til å anvise hver enkelt arbeidsoppgave - og hvordan den skal utføres.

Det er godt å ha 2-3 ekstrajobber i bakhånd dersom arbeidet går fortere enn forventet.

Bestill materialer god tid i forveien. Byggvareforretninger har det travelt og er ofte forsinket. En dugnad kan bli ødelagt hvis foreldre må reise hjem fordi det ikke er noen materialer å jobbe med.

Det er viktig å ha et utvalg av ulike typer arbeidsoppgaver.

Det er hensiktsmessig å ha en eller to små traktorer for å flytte masser, materialer o.s.v. Stor gravemaskin og liten bobcat kan også være nødvendig.

Organisér tomten slik at dugnadsarbeiderne ikke må flytte de samme steinene eller jordmassene 2-3 ganger. En grov riggplan kan spare mye tid.

S L U T T O R D

Foreldre, barn og lærere er stolte over skolegården sin. De føler de har oppnådd mye sammen. Etter å ha nedlagt så mye arbeid er skolegården «deres». De vil gjerne beskytte og ta godt vare på den videre.

Maridalen skole har endt opp med et prosjekt som er verdt 3-4 ganger så mye som de pengene som ble bevilget til formålet.

Drift og Vedlikehold

Skolegårder utsettes for intens bruk, ikke bare i skoletiden. Ofte er skolegården møtested for barn og unge også etter skoletid. Slitasjen er stor og risikoen for hærverk er tilstede.

Forbedringsprosjekter bør planlegges og utføres med tanke på denne utsattheten. Vedlikehold av den forbedrede skolegården bør være et sentralt tema i planleggingsfasen. Vaktmester bør trekkes aktivt inn allerede tidlig i planleggingsfasen.

Vedlikeholdsarbeidet bør starte umiddelbart etter at forbedringsprosjektet er gjennomført. Nedlagte ressurser må tas vare på. Forfallet kan aksellerere raskt dersom det ikke gripes fatt i med én gang.

Der økonomien tillater det, kan det være hensiktsmessig at anleggsgartner påtar seg 1-3 års vedlikehold som del av anbudssummen.

I andre prosjekter vil det være naturlig at lokale krefter tar seg av vedlikeholdet. Skolens vaktmester er en sentral person. Landskapsarkitekt bør utarbeide en vedlikeholdsmanual som man kan støtte seg til.

Vedlikeholdsdugnader fra foreldre/elever/lærere kan være en idé, men fungerer sjelden som en varig løsning.

Avtale med eksterne krefter; Park- og idrettsetaten, anleggsgartner e.l. vil koste, men likevel kunne vise seg hensiktsmessig for å ivareta og foredle nedlagte ressurser.

AKTUELLE INNSATSOMRÅDER

- Overflater, terreng, belegning.
- Trapper, murer, kanter, trekonstruksjoner.
- Lekeutstyr, benker, belysning.
- Grøntanlegg: Vanning, klipping, raking, beskjæring, lusing, supplering av planter og trær, ettersyn av trebeskyttere, gjødsling og kalking.
- Fasader, tagging.
- Sand, behov for utskifting. (Katter, hunder, hygiene).

Forskrifter - lover - regler

FORSKRIFT OM SIKKERHET VED LEKEPLASSUTSTYR (Produkt- og elektrisitetstilsynet 1996)

Forskrift om sikkerhet ved lekeplassutstyr trådte i kraft 19. juli 1996. Den inneholder generelle krav om at lekeplassutstyr ikke skal «medføre helseskade for brukere eller tredjepart når utstyret brukes til de formål det er beregnet for eller slik det kan forventes at barn bruker det.» I tillegg er det gitt noen spesifikke tekniske krav.

- Voksne skal ha tilgang til alle nødvendige steder slik at de kan nå eller hjelpe barn som kan være i vanskeligheter.
- Underlag og flater som er til å gå eller oppholde seg på, må være slik at sikkerheten er ivaretatt. Ved fallhøyder over 60 cm må fallunderlaget være støtdempende. Gress bør kun benyttes som fallunderlag ved fri fallhøyde opptil 1-1,5 meter.
- Sikkerhetssoner og krav til avstand mellom forskjellige lekeplassutstyr, fastsettes av produsent.
- Utstyr eller metalleder som kan utgjøre en risiko for frostskafer, skal være behandlet eller dekket av materiale som isolerer mot kulde.
- Kanter og hjørner skal være tilstrekkelig avrundet.
- Åpninger og avstander mellom 9-23 cm skal ikke forekomme for å unngå kvelningsulykker.
- Åpninger med dimensjoner som varierer når bevegelse oppstår, skal ha tilstrekkelig størrelse eller mellomrom for å unngå risiko for skader ved klemming, knusing eller press.

FORSKRIFT OM MILJØRETTET HELSEVERN I BARNEHAGER OG SKOLER M.M. (Sosial- og helsedepartementet)

Både bygg og uteområder skal planlegges og drives slik at skader og ulykker forebygges:

- Hvordan skjer levering/henting av barn, - kan det oppstå farlige situasjoner med bil?
- Hva gjøres med regnvann som samles i store dammer på området?
- Er det knauser/stup som utgjør unødig fare, og hvor sikring er nødvendig?
- Har bygningene skråtak hvor store mengder snø kan samles og utgjøre en fare for ras mot lekeområdet?

TILGJENGELIGHET FOR BRANNBIL OG SYKEBIL

Det må være tilgjengelighet for utrykningskjøretøyer fram til skolens inngangspartier.

PLAN- OG BYGNINGSLOVEN

Plan- og bygningsloven av 14. januar 1985 ble sist endret ved lov av 9. januar 1998.

Det vil føre for langt i denne sammenheng å gå inn på hvilke varige konstruksjoner, bygninger og anlegg som er byggeompliktige eller ikke. Er skolen i tvil, kan den ta kontakt med Plan- og Bygningsetaten.

Den nye loven skjerper kravene til utbygger. Den forsterker behovet for å koble inn fagfolk på planleggingssiden.

Det finnes en serie veiledningshefter som man kan få tilsendt ved henvendelse til Plan- og Bygningsetaten i Oslo kommune.

Litteraturliste

Denne listen tar for seg de mest aktuelle bøker, hefter, videoer på området. Inndelingen, som vist nedenfor, skal gi leseren en god innsikt og oversikt over hva som er innholdet i boken, hefte eller videoen. Samtidig gir listen alle praktiske opplysninger som er nødvendige for å vurdere valg av bok, hefte og video.

I N N D E L I N G :

Forfatter	Etternavn, Fornavn (årstall)
Tittel	Hva boken, heftet, videoen el. heter
Område	A : Rammebetingelser for leken B : Planlegging og utforming av utearealet C : Undervisningsmaterieell D : Den grønne skolegården E : Estetikk i skolegården
Innhold	Kortfattet om innholdet
Teknisk informasjon	ISBN-nummer, antall sider, pris. Forlag
Andre publikasjoner	av forfatteren/fra forlaget, Tittel, årstall m.m.

Forfatter	Barne- og familiedepartementet og Kommunenes Sentralforbund (1997)
Tittel	Fra barnetråkk til ungdomsting: medvirkning fra barn og ungdom i kommuner - erfaringer og eksempler
Område	A, B, C
Innhold	En rapport fra prosjektet «Oppvekst i kommunene» hvor erfaringer og kunnskap fra planlegging for og med barn og unge blir oppsummert. Rapporten har en gjennomgang av lover og regelverk som ivaretar barns rettigheter og muligheter for medvirkning. 13 presentasjoner av lokale tiltak og erfaringer er omhandlet i rapporten. (Finnes også som video.)
Teknisk informasjon	Bestillingsnr. Q-0927, 78 sider, gratis. Statens Forvaltningstjeneste, seksjon Trykksakekspedisjon, Pb 8169 Dep, 0034 Oslo, faks 22242786 (for offentlige instanser) Akademika as, Møllergata 17, Postboks 8134 Dep, 0033 Oslo, telefon 22116770 (for ikke offentlige instanser)
Andre publikasjoner	Barne- og familiedepartementet (1995): Under bladet ligger en larve ISBN 82-992731-1-0, Barne- og familiedepartementet, Miljøverndepartementet (1996): Alle born er grønne

Forfatter	Barne- og familiedepartementet, Kulturdepartementet, Miljøverndepartementet, Samferdselsdepartementet, Kirke-, undervisnings- og forskningsdepartementet, Sosial- og helsedepartementet og Kommunenes sentralforbund (1998)
Tittel	Barnerepresentantenes faktaperm
Område	A, B, C
Innhold	Permen skal være et verktøy for arbeidet til barnerepresentanten (BR). Den er delt i 11 deler. De seks første delene omhandler hvordan en i hver kommune har muligheter for å tilrettelegge, ut fra regelverket, for et godt oppvekstmiljø. De fem siste delene skal brukes for det spesielle arbeidet som hver enkelt kommune utfører. (Permen er ny, men det finnes en gammel utgave, fra 93)
Teknisk informasjon	TE 797, ISBN 82-7072-289-7, 145 sider, gratis. Bestilling: Direktoratet for naturforvaltning (DN) Tungesletta 2, 7075 Trondheim, tlf 73580500, fax 73580501
Andre publikasjoner	Miljøverndepartementet (1998): Barn og planlegging, T-4/98

Forfatter	Barsotti, Anna; oversatt av Johan Eide (1998)
Tittel	Skapende kommunikasjon i Reggio Emilia
Område	A, E
Innhold	Boken beskriver den pedagogiske filosofien som tar utgangspunkt i barnas erfaringer og tanker. Barnehagene har spesielle kommunikasjonsprosjekter som blir beskrevet i boken.
Teknisk informasjon	ISBN 8273910636, 116 sider, kr 262, Pedagogisk Forum
Andre publikasjoner	Ett barn har hundra språk, Utbildingsradioen, ISBN 21116555 Om øgat fick makt, Almqvist og Wiksell, Emilia, Reggio: Hundra språken, ISBN 91-63416387

Forfatter	Boyesen, Marit (1997)
Tittel	Den trygge tryggheten : barneulykker, foreldres forebygging og risikoopplevelse
Område	A
Innhold	Avhandlingen setter fokus på å utvikle metoder og modeller for å lære barn å mestre risiko slik at tendensen til å «polstre» hele barndommen kan unngås. Barnehage og skole bør være et treningssted hvor barn lærer å beherske risiko.
Teknisk informasjon	Dr. pilot.- avhandling. Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse. Kortversjonen, 21 sider, gratis. Avhandlingen 211 sider, kr 238, Senter for adferdsforskning tlf 51882570

Forfatter	Braute, Jorunn Nyhus og Christofer Bang (1994)
Tittel	Bli med ut! : barn i naturen
Område	A, B, C, D
Innhold	Forfatterne gir leseren ideer til uteaktiviteter og forteller hvordan aktiviteten har vært benyttet, spesielt i barnehagene.
Teknisk informasjon	ISBN 0039447, 150 sider, kr 208, Universitetsforlaget
Andre publikasjoner	Bang, Christofer, Jorun Braute og Berit Koen (1989): Naturleikeplassen. Ein stad for leik og læring

Forfatter	Byggforskserien (1992)
Tittel	Areal- og bebyggelsesplaner. Lekeareal i boligområder
Område	B, C
Innhold	Heftet beskriver forskjellige typer lekeplasser og gir retningslinjer for arealbehov og plassering av lekeapparatene.
Teknisk informasjon	6 sider, kr 42, Norsk byggforskningsinstitutt, Postboks 123 Blindern, 0314 Oslo, tlf 22965500
Andre publikasjoner	Byggforskserien (1997): Utendørs anlegg og utstyr. Lekeplasser og lekeutstyr 380.301

Forfatter	Egeland, Sigrid og Hoff, Svein Arne (1998)
Tittel	Barns utemiljø : veileder om offentlige krav og retningslinjer
Område	A, B, C
Innhold	Del 1 drøfter spørsmål om valg, planlegging og vedlikehold av areal knyttet til konkrete eksempler i nye og eksisterende lekemiljø. Del 2 gir en oversikt over regelverket med tolkninger av de viktigste elementer i de enkelte lover og forskrifter. Det vises til også her til konkrete eksempler på hvordan de ulike kravene kan møtes.
Teknisk informasjon	ISBN 82-446-0565-0, 40 sider, kr 98, Kommuneforlaget, Postboks 1263 Vika, 0111 Oslo, Ordretelefon 22831414
Andre publikasjoner	Sigrid Egeland: Barnebiotop. Oppgave, EEU kurs ved NLH, (1993)

Forfatter	Fjørtoft, Ingunn (1993)
Tittel	Leik og læring i «Hundremeterskogen» : uteleiker, terrengleiker, o-aktiviteter for barn
Område	A, B, C
Innhold	Heftet, som er delt inn i seks deler, viser hvilke læringseffekter de ulike kategoriene leker kan ha. Naturen blir brukt som leke- og læringsarena med beskrivelse av hvordan slike aktiviteter kan tilrettelegges.
Teknisk informasjon	Telemark distriktshøgskole, 40 sider, ca kr 25, tlf 35575000
Andre publikasjoner	Fjørtoft, I.: «Hundremeterskogen» - et sted for leik og læring. Nytt fra forskning om barn i Norge. Nr. 3, 1993, s.71-93. Fjørtoft, I.: Fysisk miljø og sansemotorisk stimulering. Kroppsøving nr 1 1995, s. 2-5.

Forfatter	Flemmen, Asbjørn (1990)
Tittel	Skileik : skiopplæring
Område	A, B, C
Innhold	Boken gir en innføring i hvordan barn kan inspireres til lek på ski. Mange gode ideer, med illustrasjoner. Gir også gode råd til å lage og anskaffe utstyr til små og store skibakker (anlegg).
Teknisk informasjon	ISDN 82-00-03756-8, 173 sider, kr 230, Universitetsforlaget
Andre publikasjoner	Flemmen, Asbjørn (1993): Skilæring

Forfatter	Friluftslivets Fellesorganisasjon, FRIFO, (1991)
Tittel	Årstidhefter
Område	B, C, D
Innhold	Fire forskjellige hefter hvor hvert hefte tar for seg en årstid. Hvert hefte gir inspirasjon til å forklare barn om naturen på en enkel og lettfattelig måte. Mange forslag til ideer for hver årstid.
Teknisk informasjon	24 sider pr. bok, kr 100 for alle fire heftene. Bestilling tlf 66980110
Andre publikasjoner	Friluftslivets fellesorganisasjon - Norges Velforbund - Norges Idrettsforbund (1992): Håndbok i arealplanlegging for lokallag. Friluftslivets Fellesorganisasjon, FRIFO, (1993) : Friluftsliv i nærmiljø (hefte og håndbok), Friluftslivets Fellesorganisasjon, FRIFO, (1995) : Naturvettene (arbeidshefte, lederhefte, CD/kasett, diplom, plakat m.m)

Forfatter	Fylkesmannen i Telemark, miljøvernavdelingen og Skoledirektøren i Telemark Telemarksforskning, Synne Blomquist forfatter (1991)
Tittel	Ditt nærmiljø - vår klode: en lære- og aktivitetspakke om kulturlandskap, nærmiljø og planlegging
Område	B, C, E
Innhold	Pakken er 3-delt. Den første delen gir bakgrunnstoff til læreren. I den andre delen får leseren forslag til ideer og «oppskrifter». I den siste delen ligger det ved arbeidsark og kopieringsoriginaler til undervisning.
Teknisk informasjon	Skoledirektøren i Telemark tlf 35503350, 68 sider, 50 sider, 18 sider, kr 100 for alle 3 delene.

Forfatter	Grahn, Mårtensson, Lindblad, Nilsson, Ekman (1997)
Tittel	Ute på dagis: hur använder barn daghemsgården?: utformningen av daghemsgården och dess betydelse för lek, motorik och koncentrationsförmåga
Område	A, B, C, D, E
Innhold	Studie av barn med forskere fra ulike faglige miljøer, fra to daghjem i Sverige. Temaet for studiet er: hvilken betydning har det for barn å leke i naturen ?
Teknisk informasjon	ISBN 91-576-5188-4\ ISSN 0280-4549, 111 sider, ca. kr 250, MOVIMUM, Sverige lantbruksuniversitet i Alnarp, Stad & Land nr. 145:1997, e-post: Movium@movium.slu.se
Andre publikasjoner	Grahn, Patrik (1991): Om parkers betydelse: parkers möjligheter att underlätta och berika föreningsverksamhet och arbete på daghem, skolor, servicehus och sjukhus, Grahn, Patrik (1988): Människors behov av parker : amerikansk forskning i dag, Grahn, Patrik (1988): Egen härd - guld värd : institutioners och förenings behov av egna grönområden

Forfatter	Holdensen, Anette (1997)
Tittel	Huler og hytter af skrot og skrammel
Område	A, C, E
Innhold	En inspirerende bok som setter fantasien igang! Alle hulene eller hyttene er bygget av en eller flere paller.
Verdiløst	materiale er utgangspunktet for alt byggverket, variasjonene i hulene og hyttene er mange. Utgangspunktet for boken er hennes utstilling «Brandstrup Klædeby», (1996)
Teknisk informasjon	ISBN 87-7721-830-2, 47 sider, kr 228, Forlaget Klematis, Danmark

Forfatter	Kampmann, Jan (1994)
Tittel	Barnet og det fysiske rum: et blik ind i barndommens landskab
Område	A
Innhold	De fysiske rammens betydning for leken ute blir belyst. Boken gir en grundig teoretisk tilnærming til temaet.
Teknisk informasjon	ISBN 87-89780-18-3, 82 sider, kr 160, Forlaget Børn & unge

Forfatter	Kommuneforlaget AS, Kirke- utdannings- og forskningsdepartementet, Kommunenes Sentralforbund (1995)
Tittel	Skoleanlegg - forbedring og fornyelse : grunnskole, videregående opplæring og voksenopplæring
Område	B
Innhold	Veiledningsmateriale til hjelp for offentlige og private organer som står ovenfor bygging eller ombygging av skoler. Heftet gir en samling av ideer til hvordan den pedagogiske siden av reformene kan gjennomføres gjennom fornyelse av skoleanlegg.
Teknisk informasjon	ISBN 82-446-0134-5, 212 sider, kr 298, Kommuneforlaget, Pb 1263 Vika, 0111 Oslo, ordrettelefon 22831414
Andre publikasjoner	Kommunenes Sentralforbund og Miljøverndepartementet: Lokal Agenda 21, Miljøbyvisjoner og hverdagen. Kommunenes Sentralforbund (1994): Oppvekstpolitikk i kommunalt perspektiv Martens, Bodil og Sandgren, Egil (1999): Vi vil prøve verden selv, Barn og medvirkning

Forfatter	Larsen, Svend Erik (1991)
Tittel	Legepladsen, Inretning. Matriale. Sikkerhed
Område	A, B, E
Innhold	Gir lekeplussutstyr gode opplevelser for barna? En ide og debattbok. Lekeplassen bør være et sted hvor både barn og foreldre oppholder seg av glede. Boken gir leseren en innsikt i hvordan barn/foreldre kan innrede plasser for begge gruppene.
Teknisk informasjon	ISBN 8787433559, 179 sider, kr 225, Forlaget Børn & unge

Forfatter	Lindholm, Gunilla (1995)
Tittel	Skolgården: vuxnas bilder, barnets miljö
Område	A, B
Innhold	Egenskaper til stedet og aktiviteten som utføres på stedet har en sammenheng. Barn og voksne finner på helt andre ting og flere ting der det finnes natur på eller inntil skolegården. Viser leseren konkrete eksempler på metoder og anvendelsen av disse.
Teknisk informasjon	Doktoravhandling, 200 sider, sv.kr 190, MOVIVUM, SLU Stad & Land nr 129:1995, e-post: Movium@movium.slu.se
Andre publikasjoner	Lindholm, Gunilla (1992): Skolegårdar. Betydelsen av platers egenskaper før utenomhusaktiviteter vid skolor

Forfatter	Midjo, Turid og Wigen, Kristin (1997)
Tittel	Barn, fysisk aktivitet og fysiske omgivelser
Område	A
Innhold	Boken er delt i tre delrapporter. Den første delen beskrives skolen som opplevelses-, erfarings- og vekstarena. I del to analyseres barns fysiske aktivitet på hjemmearenaen og i nærmiljøet. Hvordan tilrettelegger en arealene for fysisk aktivitet i forhold til barn og unge, er temaet i den siste delen.
Teknisk informasjon	Norsk senter for barneforskning Norsk teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7055 Dragvoll, Rapport nr 46, 76 sider, kr 100, Bestilling tlf 73596240

Forfatter	Nagy, Katalin, Fylkesmannen i Nordland (1995)
Tittel	Friluftsliv fra barnsben av
Område	B, C
Innhold	20 min. video som viser tips og ideer til friluftaktiviteter. Prosjektet skulle stimulere til økt bruk av naturområdene i nærmiljøet og kobles opp mot enkel læring og lek. De voksnes dagsrytme og rutine skulle tilpasses barnas uteaktiviteter og ikke omvendt!
Teknisk informasjon	Kjøpes (kr 150) eller leies (kr 60) fra Det Norske Filminstitutt, Pb 2655 St. Hanshaugen, 0131 Oslo, tlf 22474500, produsent Wind videoproduksjon.
Andre publikasjoner	Prosjektet har også utarbeidet uteperm og prosjektrapport

Forfatter	Nilsen, Anne-Britt., Askim, Tor Jørgen og Vestre, Øyvinn (1996)
Tittel	Barnas uterom : lek og samvær
Område	A, B, C, D
Innhold	Boka gir kunnskap om og innsikt i hvordan leseren kan skape spennende, opplevelsesrike og trygge aktivitetsområder i barnehagens og skolens uterom. Boka gir mange konkrete eksempler på hvordan stoffet kan omsettes i praksis.
Teknisk informasjon	ISBN 82-00-41780-8, 252 sider, kr 338, Univeritetsforlaget
Andre publikasjoner	Nilsen, Anne-Britt og Tore A. Nilsen (1995): Aktiviteter i ulike miljøer. Nilsen, Anne-Britt (1992): Bevegelseslek barn/voksen

Forfatter	Norges idrettsforbund og Olympiske komite i samarbeid med Kirke-, Undervisnings og forskningsdepartementet, Kulturdepartementet og Kommunenes Sentralforbund (1999)
Tittel	Tilrettelegging for uteaktiviteter i nærmiljøet - skole og fritid. Eksempler på løsninger
Område	A, B
Innhold	Heftet trekker frem 12 gode eksempler fra planlagte og gjennomførte prosjekter, og beskriver viktige suksessfaktorer i tiltakene som har ført til gode resultater. Eksempelene viser planer, prosesser, utforming, finansiering, gjennomføring og drift (både på vedlikehold og økonomi) og erfaringer fra ulike geografiske områder.
Teknisk informasjon	30-40 sider, gratis, Norges idrettsforbund og Olympiske komite tlf 67154600

Forfatter	Olsson, Titti (1995)
Tittel	Skolgården: det grænsløsa uterummet
Område	A, B, C, D
Innhold	Erfaringer fra pågående skolegårdsutbedringer i og utenfor Sverige. Rikt illustrert med fargefotos
Teknisk informasjon	ISBN 9163412683, 160 sider, ca kr 280, Liber Utbildning
Andre publikasjoner	Olsson, Titti: Gröna skolgårdar : erfarenheter från ett projekt, Movium, Stad& land nr 158 (1998). Olsson, Titti et al.: Människans natur: det grönas betydelse för vårt välbefinnande, Stockholm : Byggnadsnämnden, 1998.

Forfatter	Sandberg, Ole Rømer (1997)
Tittel	Arkitektur og omgivelser
Område	B, C, E
Innhold	Læreboka har som hensikt å pirre nysgjerrigheten til leseren for å oppdage omgivelsene med nye briller. De fem kapitlene er bygd opp på den samme malen med 4 utgangspunkt: Først opplever menneskene sine nære omgivelser, deretter blir og objektene beskrevet slik de framstår idag. Det tredje er at prosessene bak resultatene blir forklart og til slutt blir omgivelsen vurdert av leseren
Teknisk informasjon	ISBN 82-05-23630-5, 155 sider, kr 213, Gyldendal norsk Forlag ASA
Andre publikasjoner	Riksantikvarens notater 1-1998, redaktør Ole Rømer Sandberg: Skoleprosjektet «Arkitektur og omgivelser», idehefte. Rapport fra 15 pilotskoler skoleåret 1996 - 97.

Forfatter	Titman, Wendy (1994)
Tittel	Special places, special people : the hidden curriculum of school grounds
Område	A, B, C, D
Innhold	Bakrunnen for boka er prosjektet «Special Places, Special People» som startet i 90. Prosjektet ser med nye øyne på barns opplevelse av omgivelsene, spesielt naturen. Forfatteren vurderer om det er en sammenheng mellom opplevelser og atferd og hvordan skolegården virker inn på barns holdninger til miljøet rundt seg.
Teknisk informasjon	ISBN 094761348X, 140 sider, ca kr 200, WWF UK (World Wide Found For Nature)/ Panda House, Weyside Park, Godalming, Surrey GU7 1RX, UK WWF UK/ Learning through Landscapes
Andre publikasjoner	Titman, Wendy (1992): Play, playtime and playgrounds, WWF, Learning through Landscapes

Forfatter	Åkerblom, Petter (1990)
Tittel	Skolträdgårdens ABC
Område	A, C, D
Innhold	En historisk tilbakeblikk på skolehage i Sverige. Nyttige kunnskap om hvordan en ny skole starter skolehage og ideer om framtidens skolehage. Til slutt i boken får leseren ideer om vekster som egner seg til skolehage.
Teknisk informasjon	ISBN 91-36-02963-7, 147 sider, pris ca kr 200, Alnarp: MOVIMUM/Inst. før landskapsplanering, Sveriges landbruksuniversitet
Andre publikasjoner	Åkerblom, Petter og Karin (1993): Upptack förskolans uterom: en inspirationsbok för personal inom förskola och skolebarnsomsorg . Alnarp: MOVIMUM/Inst. fr landskapsplanering, Sveriges landbruksuniversitet I serie: Stad & Land. nr 115/1993, e-post: Movium@movium.slu.se

Fotohemisninger

De aller fleste bildene er tatt av Bjørbekk & Lindheim AS.

FØLGENDE BILDER ER TATT AV ANDRE:

Økologisk planlegger Todd Saunders:	s. 34, 35, 36, 37, bilde nr. 3 s. 52, s. 54 og 55.
Siv. ark. Robert Lorange:	s. 8, 38, 39 og 41
Billedkunstner Guro Giske:	s.15
Siv. ark. Elisabeth Edin Ruge:	s. 22, 23, 24, 25. Bilde nr. 1, 2 og 4 s. 52, bilde nr. 2 s. 53.
Tor Smaaland	Omslag s. 2.
Miljøbyen Gamle Oslo:	s. 48, 49.

FØLGENDE BILDER ER TATT FRA BØKER:

Titti Olsson, 1998:	«Gröna skolgårdar. Erfarenheter från ett projekt» Movium, SLU Alnarp. Bilder: midten h. s.10, øverst v. S. 17, nederst h. s. 19, nederst s. 53
Titti Olsson et al 1998:	«Människornas natur. Det grönas betydelse för vårt välbefinnande.» Byggforskningsrådet, Stockholm. Bilder: øverst og nederst h. s. 12, nederst v. s. 14, nederst v. s. 13, øverst v. s. 11, øverst v. s. 9, øverst h. s. 13, nederst h. s. 15, nederst v. s. 17, øverst og nederst v. s. 18, nederst h. s. 18, øverst venstre s. 21, nederst v. s. 21.
Eva Jansson m.fl.	«Grönare liv för allergiker», informations- forlaget. Bilder: s. 14, midten h. s. 17, øverst h. s. 15, midten h. s. 18, nederst h. s. 21.

Verdifulle bidrag

Flere fagfolk har gitt verdifulle bidrag vedr. planer, prosess og erfaringsoppsummering til rapporten;

Siv. ark. Elisabeth Edin Ruge
Økologisk planlegger Todd Saunders
Siv. ark. Robert Lorange

Siv. ark. Torben Skytte
Siv. ark. Helge Løkeland

Huseby skole
Maridalen skole og dugnad generelt.
Miljøbyen Gamle Oslos engasjement på
Kampen skole, Økologisk Barnebondegård
på Kampen, Tøyen skole og Vålerenga skole.
Tøyen skole
Vålerenga skole og Kampen skole.

Litteraturlisten er utarbeidet av Sigrid Egeland etter oppdrag fra Prosjekt Levande Skule ved NLH og Det norske hageselskap og programmet Barn og Omgivelser, Norsk Form.

26

Dyrløkkeåsen skole, Drøbak

Dyrløkkeåsen skole, Drøbak

Sommerfrydløkken, Tøyen

Virksomhetsidé

- Skoleetaten skal gi muligheter for læring og innsikt slik at elevene som barn og voksne kan mestre eget liv og delta aktivt i samfunnsutviklingen til beste for oss alle.
- Etatens kjernevirksomhet er å tilrettelegge et helhetlig, likeverdig og attraktivt skoletilbud for barn og unge i Oslo.

Skoleetaten, plan- og utbyggingsavdeling

Skoleetaten forvalter ca. 1 050 000m² bygningsmasse fordelt på ca. 600 bygninger hvorav 761 000m² benyttes til grunnskole, 267 000m² nyttes til videregående opplæring og ca 50 000m² nyttes til voksenopplæring. I tillegg kommer 85 000m² nybygg som er under bygging eller planlegging.

Skoleetaten forvalter ca 30% av Oslo kommunes samlede bygningsmasse.

Omgjort i andre måleenheter forvalter etaten arealer som tilsvarer:

9000 eneboliger

eller

Oslo Plaza i 100 etasjer

eller

240 fotballbaner

Besøksadresse
Skoleadministrasjonen
Strømsveien 102
Tlf.: 22 66 70 70
Faks: 22 65 79 71

Plan- og utbyggingsavdelingen
Fyrstikkalléen 3 B, 0661 Oslo
Tlf.: 23 06 09 70
Faks: 23 06 09 98